แนวโน้มของกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย*

Trends in Contemporary Thai Poetry

นิตยา แก้วคัลณา **

Nittaya Kaewkallana

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาแนวโน้มของกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัยโดยสำรวจกวีนิพนธ์ไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อจะได้เป็นภูมิหลังและยังเป็นการปูพื้นในการทำความเข้าใจกับกวีนิพนธ์ร่วมสมัยของไทย อันจะทำให้มองเห็นแนวโน้มของกวีนิพนธ์ไทยได้

ผลการศึกษาพบว่าแนวคิดหลักของกวีในการสร้างสรรค์ผลงานยังคงขึ้นอยู่กับบริบททางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม หรือสภาพการณ์ทางสังคม ซึ่งได้เป็นปัจจัยในการสร้างกระแสหลักหรือกำหนดทิศทางการสร้างสรรค์กวีนิพนธ์ตลอดมา

---

* ผู้เขียนขอขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.กุสุมา รักษมณี ที่กรุณาช่วยแก้ไขและให้คำแนะนำทำให้บทความนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และนักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวรรณคดีไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Abstract

The purpose of this article is to investigate trends in contemporary Thai poetry. We start by studying Thai poetry from the past, which serves as a background helping us comprehend what is now seen in contemporary Thai poetry.

Research shows that the most significant tendency in contemporary poetry is the creation of work based upon current social, political, economic and cultural ideas and situations. These factors are essential in creating mainstream poetry and directing its creative process.

1. บทนำ

การรังสรรค์กวีนิพนธ์ไทยเกิดขึ้นด้วยบริบททางสังคม การเมือง และวัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญ รูปแบบของการสร้างสรรค์เกิดขึ้นจากคำประพันธ์ประเภทร้อยกรองเป็นส่วนใหญ่บ่งบอกถึงภูมิปัญญาไทย อัตลักษณ์ของคนไทยว่าเป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอน เป็นกวีโดยธรรมชาติ กวีนิพนธ์ของไทยก็มีวิวัฒนาการในยุคสมัยต่าง ๆ สืบต่อกันมา

ในบทความนี้ผู้เขียนมีจุดมุ่งหมายที่จะสำรวจกวีนิพนธ์ไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันว่ามีบทบาทและหน้าที่อย่างไรบ้าง มิติของเวลา บริบททางสังคม การเมือง และวัฒนธรรมแต่ละยุคสมัย ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสำหรับกวีนิพนธ์มากน้อยเพียงใด และเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ปัจจัยเหล่านี้คงจะพอทำให้มองเห็นแนวโน้มหรืออนาคตของกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัยว่าจะเปลี่ยนแปลงไปในรูปใด

อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะตอบคำถามว่ากระแสธารกวีนิพนธ์จะเป็นเช่นไรในอนาคต ผู้เขียนคิดว่าควรจะได้กล่าวถึงสภาพการณ์ทางกวีนิพนธ์จากอดีตถึงปัจจุบันก่อน เพื่อจะได้เป็นภูมิหลังและปูพื้นในการทำความเข้าใจกับกวีนิพนธ์ร่วมสมัยของไทย อันจะทำให้มองเห็นแนวโน้มของกวีนิพนธ์ไทยได้ คำว่ากวีนิพนธ์ (poetry) ในที่นี้ครอบคลุมถึงคำประพันธ์ทุกประเภท ทั้งร้อยกรองและร้อยแก้วที่ใช้ถ้อยคำอย่างประณีต (poetic prose)

2. กวีนิพนธ์กับชีวิตมนุษย์

กวีนิพนธ์มีความสัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์ มนุษยชาติส่วนใหญ่ผูกพันอยู่กับบทกวีทั้งในฐานะเป็นเครื่องบันเทิงใจหรือประกอบการในพิธีกรรม ในกวีนิพนธ์ชาติตะวันตก เช่น กวีนิพนธ์อังกฤษ[1] ส่วนใหญ่จำต่อ ๆ กันมา ใครอยากเขียนก็เขียน แต่ที่เหลือมาถึงปัจจบัน เหตผลก็คือกวีนิพนธ์นั้นเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมในราชสำนัก

บทกวียังทำหน้าที่เป็นปริศนาธรรม กลุ่มที่เป็นปริศนาธรรมหรือ **riddle** นี้จะเป็นบทกวีสั้น ๆ และให้ทายว่ากวีนิพนธ์นั้นกำลังพูดถึงอะไร จุดมุ่งหมายเพื่อความเพลิดเพลินและลับสมองเป็นที่สืบทอดจดจำกันสืบมา

บทบาทของกวีนิพนธ์อังกฤษยังเกี่ยวข้องกับบริบททางวัฒนธรรม เนื่องจากอังกฤษเป็นที่รวมของหลายชนเผ่า กวีทำหน้าที่นอกเหนือจาก **bard** และประเพณีของกวีก็คือคนร้องเพลงของเผ่า ทำหน้าที่บอกเล่าความทรงจำแห่งประวัติศาสตร์ หรือมีบทบาทหน้าที่เป็นคนรักษาความทรงจำ

เมื่อเกิดมีการให้และการรับอุปถัมภ์ บทบาทของกวีจึงเพิ่มมากขึ้น ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 13-14 ยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ **(Renaissance)** เนื้อหาของกวีนิพนธ์เป็นเรื่องทางศาสนา การเล่าเรื่องเสนอความคิดหลักธรรม ความคิดความเชื่อ สังคม สถานภาพ ค่านิยม เนื้อหาหลากหลายมากขึ้น อย่างไรก็ตามเรื่องราวเกี่ยวกับราชสำนักก็ยังคงอยู่

ในคริสต์ศตวรรษที่ 16 เกิดการเปลี่ยนแปลง ผู้คนเริ่มตื่นตัวสู่อัตลักษณ์ของตนจากการค้นพบโลกใหม่ การเมือง เศรษฐกิจ และการแข่งขันกันอย่างชัดเจนระหว่างประเทศยุโรป เช่น ฝรั่งเศส สเปน โปรตุเกส เริ่มค้นพบดินแดนก็เริ่มช่วงชิงผลประโยชน์ ในประเทศอังกฤษมีการแย่งอำนาจทางการเมืองผนวกกับผลประโยชน์ข้ามชาติ ทำให้มีการโยงระหว่างความสำนึกของอังกฤษว่าไม่เหมือนชาติอื่น กวีนิพนธ์หันเหมาสู่ตนเองที่เรียกว่ามนุษยนิยม **(Humanism)** กวีมีมากขึ้น แนวการเขียนก็มีทั้งการมองตนเองของคนเขียนแบบตรงไปตรงมาเทียบได้กับกวีศรีปราชญ์และเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ของไทย ยังคงกล่าวถึงบทบาทของกวีกับราชสำนัก กวีหญิงมีบทบาทมากขึ้น โดยเฉพาะในราชสำนัก กวีชาวบ้านก็มี กล่าวถึงประสบการณ์ความเป็นผู้หญิง

ว่าควรจะทำอย่างไรบ้าง เนื้อหามีความหลากหลาย ในยุคนี้ยังมีการแปลบทกวีนิพนธ์จากอิตาเลียนมาเป็นภาษาอังกฤษ รูปแบบฉันทลักษณ์เปลี่ยนไป มีการพลิกแพลงเนื้อหา และสอดแทรกประสบการณ์จริงของผู้เขียน

จากคริสต์ศตวรรษที่ 16 ถึงคริสต์ศตวรรษที่ 17 กวีนิพนธ์มีเนื้อหาหลากหลาย ยุคนี้การละครก้าวหน้ามีความสมจริง พัฒนาเป็นการแสดงที่เรียกว่า **masque** หรือละครหน้ากาก ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 ประชาชนเริ่มสนใจเหตุการณ์บ้านเมืองมากขึ้น กวีนิพนธ์ก็มีการนำเสนอเรื่องการเมืองทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ช่วงนี้เป็นช่วงที่อังกฤษมีความขัดแย้งทางศาสนาและการเมือง

ราวคริสต์ศตวรรษที่ 18 การเมืองสงบลง กวีนิพนธ์ยังคงดำเนินต่อไป เนื้อหามีทั้งวรรณกรรมตามแบบแผน (classics) บทกวีเรื่องเล่าเกี่ยวกับวีรบุรุษ (epic) บทกวีล้อเลียนชีวิตราชสำนักและเสียดสีชนชั้นกลาง

ปัจจุบันกวีนิพนธ์จะกล่าวถึงชาติพันธุ์ต่าง ๆ กวีคนอังกฤษเชื้อสายแอฟริกันนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของพวกเขา การผ่านการถูกบังคับโยกย้าย ถอนรากถอนโคน การเป็นทาส หรือการตั้งตัวใหม่ในประเทศ และเนื่องจากชนชาติอังกฤษประกอบด้วยชาติพันธุ์ต่าง ๆ สังคมไม่ค่อยมีความเสมอภาค เนื้อหาของกวีนิพนธ์อีกกลุ่มหนึ่งก็จะพูดถึงชาติพันธุ์เหมือนกันแต่พูดโดยกวีภูมิภาคซึ่งมีมากขึ้น

นอกจากนี้ปัจจุบันกวีนิพนธ์จะมีพื้นฐานทางด้านทฤษฎีภาษา ทฤษฎีวรรณคดีค่อนข้างมาก กวีนิพนธ์กระแสทดลองนี้ชี้ให้เห็นว่ามีการแยกระหว่างเรื่องส่วนตัวกับสาธารณะ

เรื่องราวในกวีนิพนธ์ปัจจุบันยังคงกล่าวถึงประวัติศาสตร์ กล่าวถึงความเป็นศิลปะซึ่งจะออกมาในแง่ของการมองแบบศิลปะหมายความถึงให้มองเห็นสิ่งสำคัญที่เรามักมองข้ามไป และยังมีกวีหญิงแนวสตรีนิยม (feminism) เป็นต้น[1]

การสร้างสรรค์งานกวีนิพนธ์ไม่ว่าของชาติใดมิได้เกิดขึ้นตามลำพัง ยังสอดคล้องกับบริบททางสังคม การเมือง และวัฒนธรรมของชาตินั้น ๆ ด้วย และกวีนิพนธ์ยังคงมีบทบาทต่อมนุษยชาติทั้งเป็นสื่อแสดงความคิดต่อตนเองและสังคมมนุษย์ดังจะได้กล่าวถึงกวีนิพนธ์ไทยต่อไป

3. บทบาทและหน้าที่ของกวีนิพนธ์ไทย

สังคมไทยปัจจุบันยังให้ความสำคัญกับกวีนิพนธ์ไทยทั้งในแง่ของการเป็นสื่อนำเสนอความคิด การกล่าวขานวิพากษ์วิจารณ์สังคม จึงควรพิจารณาว่ากวีนิพนธ์เหล่านี้มีกำเนิดและบทบาทหน้าที่ใดบ้างจากอดีตสู่ปัจจุบัน

3.1 กำเนิดกวีนิพนธ์มุขปาฐะ

ก่อนที่จะมีการบันทึกกวีนิพนธ์เป็นลายลักษณ์นั้น ได้ก่อเกิดกวีนิพนธ์ในรูปแบบมุขปาฐะ โดยจุดกำเนิดของกวีอยู่ที่พื้นบ้าน เพราะสังคมไทยเริ่มจากบ้านก่อน แล้วถึงจะเป็นเมือง ในระดับหมู่บ้าน กวีคือคนที่ใช้ภาษาเก่งกว่าคนอื่น ๆ อาจจะเล่านิทานบ้าง ร้องเพลงบ้าง บางทีก็นำนิทานมาร้องเป็นเพลง คงจะพอเห็นเค้าได้ว่ากวีกลุ่มแรกที่สุดก็คือพ่อเพลงแม่เพลงพื้นบ้าน[2] บรรดาพ่อเพลงแม่เพลงเหล่านี้อยู่ในสังคมก็เล่นเพลงเพื่อความบันเทิงร่วมกันในสังคมหมู่บ้าน รวมถึงทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น เพลงเกี่ยวข้าวกับการเกษตรกรรม เพลงเรือกับพิธีกรรมและความเชื่อของชาวบ้าน บทสวด บทคาถากับพิธีทางศาสนา เพลงกล่อมเด็กกับการดูแลเลี้ยงดูบุตรหลาน กวีนิพนธ์ไทยจึงเริ่มต้นด้วยหน้าที่ที่มีต่อสังคม

3.2 กวีนิพนธ์ลายลักษณ์อักษรกับราชสำนัก

ราชสำนักใช้กวีนิพนธ์เป็นสื่อในการประกอบพิธีกรรม ดังใน*โองการแช่งน้ำ*เป็นกวีนิพนธ์ที่ใช้อ่านหรือสวดในพระราชพิธีแช่งน้ำหรือดื่มน้ำสาบานก่อให้เกิดความขลังและศักดิ์สิทธิ์ **คำฉันท์ดุษฎีสังเวยกล่อมช้าง**กับการใช้ประกอบพิธีกรรมโดยใช้สวดในพิธีสมโภชช้างเป็นสื่อสัญลักษณ์แสดงบุญบารมีของพระมหากษัตริย์สืบทอดจากสมัยอยุธยาสู่รัตนโกสินทร์ **กาพย์เห่เรือ**กับพิธีกรรมทางน้ำ กวีนิพนธ์กับการประกอบการแสดงมหรสพมุ่งสื่อให้เห็นบุญบารมีของพระมหากษัตริย์ดังใน**สมุทรโฆษคำฉันท์**และ**อนิรุทธ์คำฉันท์** การยอพระเกียรติพระมหากษัตริย์โดยใช้บทกวีนิพนธ์เป็นสื่อแสดงความจงรักภักดีและยกย่องวีรบุรุษดังใน**ลิลิตยวนพ่าย โคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์ เฉลิมพระเกียรติพระเจ้าปราสาททอง** กวีนิพนธ์ที่ใช้เป็นสื่อหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาหรือประกอบพิธีทางศาสนา เช่น คำสวดใน**มหาชาติคำหลวง** คำเทศน์ใน**กาพย์มหาชาติ** ใช้สั่งสอนให้ทำกรรมดี เช่น

ศิริวิบุลกิตติ์ พระมาลัยคำหลวง นันโทปนันทสูตรคำหลวง นอกจากนี้ยังใช้กวีนิพนธ์เป็นเครื่องบันเทิงใจ เช่น **ลิลิตพระลอ** ใช้พร่ำพรรณนาแสดงอารมณ์ความรู้สึก เช่น **ทวาทศมาส กำสรวล กาพย์ห่อโคลงนิราศธารโศก** ใช้เพื่อการสั่งสอน เช่น **โคลงพาลีสอนน้อง โคลงทศรถสอนพระราม โคลงราชสวัสดิ์** รวมถึงในสมัยนี้ยังมีกวีนิพนธ์ที่ใช้เป็นตำราดังเรื่อง**จินดามณี** ซึ่งถือเป็นตำราฉบับเก่าที่สุดของไทยเท่าที่มีหลักฐานปรากฏ และในสมัยนี้ยังมีบทละครเฟื่องฟูสืบทอดมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์

จากราชสำนักอยุธยาสู่ราชสำนักธนบุรีและรัตนโกสินทร์ ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี พระมหากษัตริย์ทรงเอาพระราชหฤทัยใส่ในการฟื้นฟูวรรณคดี ทรงพระราชนิพนธ์**บทละครเรื่องรามเกียรติ์** หลวงสรวิชิต (หน) สร้างสรรค์กวีนิพนธ์ด้วยการตัดตอนและนำเค้ามาจากเรื่องเดิมดังใน**อิเหนา คำฉันท์**และ**ลิลิตเพชรมงกุฎ** เพื่อเป็นเครื่องจรรโลงใจและฟื้นฟูศิลปะให้คงอยู่คู่บ้านเมือง นอกจากกวีมุ่งจะมุ่งสนองตอบเจตนารมณ์ของผู้ปกครองแล้วยังยกย่องยอพระเกียรติพระมหากษัตริย์ด้วยความจงรักภักดี ดัง**โคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี** ของนายสวน มหาดเล็ก กวีนิพนธ์สมัยนี้ยังมีบทบาทและหน้าที่ในการสื่อคำสอนและให้ความบันเทิงใจ ดังใน**กฤษณาสอนน้องคำฉันท์** ของพระยาราชสุภาวดีและพระภิกษุอินท์ และ**นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน** ของพระยามหานุภาพ

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดฯ ให้กวีร่วมกันนิพนธ์โดยทรงเป็นประธาน จากกวีนิพนธ์ที่ต้นฉบับไม่สมบูรณ์ทรงมีพระราชดำริที่จะรวบรวมให้เป็นฉบับสมบูรณ์เพื่อให้เป็นกวีนิพนธ์คู่บ้านคู่เมือง ได้แก่ บทละครในเรื่อง**รามเกียรติ์ อุณรุท ดาหลัง** และ**อิเหนา** นอกจากนี้ยังทรงฟื้นฟูกวีนิพนธ์ทางพุทธศาสนามีหลายเรื่องด้วยกัน เช่น **ไตรภูมิโลกวินิจฉัย รัตนพิมพวงส์ มหาวงส์** และ**สังคีติยวงส์** กวีนิพนธ์กับการบันทึกไว้เป็นตำราประเพณี เช่น **ลิลิตพยุหยาตราเพชรพวง** และในสมัยนี้ยังมีกวีนิพนธ์ยอพระเกียรติชมบุญบารมีของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ดังใน**โคลงสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก** ของพระชำนิโวหาร อีกทั้งยังมีกวีนิพนธ์ในรูปแบบงานแปลที่วิจิตรงดงามด้วย

อลังการทางภาษา สะท้อนค่านิยมพระราชดำริของรัชกาลที่ 1 แห่งราชวงศ์จักรี ที่มีพระบรมราชโองการให้แปลวรรณกรรมจากจีนและมอญเรื่อง **ไซ่ฮั่นสามก๊ก** และ**ราชาธิราช** นอกจากนี้ยังมีกวีนิพนธ์เพื่อความเพลิดเพลินมีที่มาจากชาดก เช่น **กากี** และหลักคำสอนจากเปอร์เซีย เช่น **นิทานอิหร่านราชธรรม** เป็นต้น และกวีนิพนธ์แสดงอารมณ์ มีทั้งรักของหนุ่มสาว รักชาติรักบิดา เช่น **นิราศรบพม่าที่ท่าดินแดง นิราศกรมพระราชวังบวรมหาสุร-สิงหนาทเสด็จไปตีเมืองพม่า พ.ศ. 2336** และ**นิพพานวังน่า** อย่างไรก็ตาม เป็นที่สังเกตว่ากวีนิพนธ์ยุคนี้ยังมีเรื่องราวเกี่ยวกับศึกสงคราม อาจเป็นเพราะจิตสำนึกของนักรบและแรงดลใจของกวีประกอบกับสมัยนี้ยังคงมีศึกสงครามอยู่อย่างต่อเนื่อง

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย การละครเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก **บทละครเรื่องรามเกียรติ์**และ**อิเหนา** พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นใหม่ด้วยพระประสงค์ที่จะให้มีบทละครที่เหมาะสมแก่การใช้แสดงละครจริง ๆ พระองค์ยังได้สร้างสรรค์บทละครนอกขึ้นใหม่ซึ่งเป็นเรื่องที่รู้จักกันแพร่หลายมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา รวมทั้งกลอนเสภาก็ได้รวบรวมและสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ในรัชกาลนี้ ใน**เสภาขุนช้างขุนแผน** สำนวนกลอนไพเราะเป็นเยี่ยม กวีแต่ละคนบรรจงแต่งอย่างประณีต นอกจากการรังสรรค์กวีนิพนธ์เรื่องยาวเพื่อมุ่งใช้ในการแสดงแล้ว ยังมีกวีนิพนธ์สำหรับอ่านเรื่องเด่นของสุนทรภู่ คือ **พระอภัยมณี** ที่เริ่มแต่งเพื่อขายฝีปากเลี้ยงชีพ เป็นที่ติดอกติดใจของผู้เสพยุคนี้เป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตาม กวีนิพนธ์เกี่ยวกับการชมบุญบารมีของพระมหากษัตริย์ยังคงปรากฏสืบมาในพระนิพนธ์ของพระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ทรงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ใน**โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย** และ**เรื่องโคลงดั้นเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย**ของพระยาตรัง ในแง่ของการแสดงอารมณ์ปรากฏว่ามีนิราศและเพลงยาวต่าง ๆ ได้แก่ **นิราศนรินทร์** ของนายนรินทร์ธิเบศร์ **นิราศถลาง** และ**เพลงยาว**ของพระยาตรัง นิราศเรื่องต่าง ๆ ของสุนทรภู่ **กาพย์เห่เรือ** พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า

นภาลัย มิใช่มีงานเพื่อความรื่นรมย์ใจเท่านั้น ในสมัยนี้ยังมีกวีนิพนธ์เพื่อการสอนด้วย เช่น **สวัสดิรักษา เพลงยาวถวายโอวาท**ของสุนทรภู่

การสร้างสรรค์กวีนิพนธ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงส่งเสริมกวีนิพนธ์ที่มีเนื้อหาสาระวิชาการ กวีนิพนธ์หลายเรื่องมีบทบาทและหน้าที่ในการสั่งสอน ทรงโปรดฯให้จารึกเป็นตำราวิชาการไว้ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามซึ่งจัดเป็นมหาวิทยาลัยแห่งความรู้ของปวงชน กวีนิพนธ์มีทั้งที่เป็นสื่อสอนสตรีและบุคคลทั่วไป เช่น **กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ ตำรับนางนพมาศ โคลงโลกนิติ** จารึกวิชาการแต่เนื้อหาสื่อหลักคำสอน เช่น **ตำราฉันท์วรรณพฤติและมาตราพฤติ** ตำราอื่น ๆ เช่น **ตำราจักรทีปนี คำฤษฎี โคลงจินดามณี** หรือ**จินดามณีเล่ม 2 โคลงฤษีดัดตน โคลงภาพต่างภาษา** ซึ่งก็ให้ความรู้แก่ประชาชนทั้งทางการกวี การแพทย์ และความรู้รอบตัวทั่ว ๆ ไป อีกทั้งยังมีกวีนิพนธ์ที่ให้ความรู้ทางด้านศาสนาโดยเฉพาะการกล่าวถึงชีวประวัติขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าใน**พระปฐมสมโพธิกถา** และยังคงมีการสืบสานการยอพระเกียรติพระมหากษัตริย์ตามขนบใน**ลิลิตตะเลงพ่าย** พระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส และ**เพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว**ของนายมี (หมื่นพรหมสมพัตร) มีการสรรค์สร้างงานเพื่อประเพณีพิธีการ เช่น **ลิลิตกระบวนแห่พระกฐินพยุหยาตราทางสกลมารคและทางชลมารค ฉันท์กล่อมช้างพัง**และ**กาพย์ขับไม้กล่อมช้างพัง** หรือการบันทึกเรื่องราวเหตุการณ์สำคัญ ๆ ดังใน**จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี เพลงยาวจดหมายเหตุเรื่องกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพประชวร** และยังมีกวีนิพนธ์ที่นำเรื่องราวมาจากชาดกมาสื่อหลักธรรมคำสอนทั้งยังเป็นสื่อแสดงให้รู้ว่า “กวีฤาแล้งแหล่งสยาม” ดังใน**สมุทรโฆษคำฉันท์ตอนปลาย**และ**สรรพสิทธิ์คำฉันท์** พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส การสื่ออารมณ์ความรู้สึกด้วยกวีนิพนธ์มีทั้งงานประเภทนิราศ เช่น **นิราศพระแท่นดงรัง นิราศสุพรรณ**ของนายมี **โคลงนิราศเสด็จไปทัพเวียงจันทน์**ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเดชาดิศร **โคลงนิราศพระประธม โคลงนิราศสุพรรณ**ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท **โคลงนิราศฉะเชิงเทรา**

ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ **รำพันพิลาป** ของสุนทรภู่

นอกจากนี้กวีนิพนธ์แสดงอารมณ์ยังปรากฏในรูปแบบของเพลงยาวกลบทกลอักษรจารึกไว้ที่วัดพระเชตุพนฯ มีทั้งเกี่ยวกับอารมณ์รัก และอารมณ์กวีแสดงเรื่องชีวิตทางธรรมดังใน**เพลงยาวปลงสังขาร** พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และที่สำคัญในรัชกาลนี้ยังมีกวีนิพนธ์ในรูปแบบของการนำเสนอเพื่อเสียดสี ยั่วล้อ ซึ่งไม่เคยมีปรากฏมาก่อน ได้แก่ **เพลงยาวว่ากระทบพระมหาเทพ ระเด่นลันได**ของพระมหามนตรี (ทรัพย์) และ **เพลงยาวเรื่องหม่อมเป็ดสวรรค์ บทละครเรื่องพระมะเหลเถไถ บทละครเรื่องอุณรุทร้อยเรื่อง**ของคุณสุวรรณ

เมื่อผลัดเปลี่ยนรัชกาลใหม่ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า-เจ้าอยู่หัว สังคมไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงไป มีการรับวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมไทย ด้านวรรณกรรมมีงานร้อยแก้วซึ่งเป็นเรื่องให้ความรู้ตามสาขาวิชา ส่วนกวีนิพนธ์ร้อยกรองยังคงมีบทบาทและหน้าที่ด้านคำสอน เช่น **ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก** พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บทบาทที่ให้ความบันเทิงใจ เช่น **รามเกียรติ์ตอนพระรามเดินดง เสภาเรื่องอาบูหะซัน** และนิราศต่าง ๆ เช่น **นิราศกรุงเก่า นิราศพระปฐม นิราศทวารวดี นิราศปถวี** เป็นต้น และยังมีนิราศที่มุ่งให้ความรู้และแนวคิด เช่น **นิราศลอนดอน** ของหม่อมราโชทัย มีกวีนิพนธ์คำสอน เช่น **อิศริญาณภาษิต**ของหม่อมเจ้าอิศริญาณ

ครั้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อิทธิพลตะวันตกทำให้กวีนิพนธ์ไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งรูปแบบ เนื้อหา และแนวคิดโดยเฉพาะทางด้านการละครในสมัยนี้ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก ซึ่งได้นำรูปแบบจากของตะวันตกมาผสมผสานกับของไทย การสร้างสรรค์กวีนิพนธ์มีทั้งนำเนื้อหามาจากของเดิมและสร้างสรรค์ขึ้นใหม่เพื่อให้ความเพลิดเพลินใจแก่ผู้อ่านผู้ดู เช่น บทละครดึกดำบรรพ์ซึ่งดัดแปลงมาจากละครรำ พระราช-นิพนธ์สมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ในเรื่อง**สังข์ทอง คาวี อิเหนา สังข์ศิลป์ชัย กรุงพาณชมทวีป รามเกียรติ์ อุณรุท มณีพิชัย** ละครพันทาง

ก็นำเอากวีนิพนธ์ที่รู้จักกันดีมาดัดแปลง เช่น **จันทรโครพ ทินวงศ์ ลักษณวงศ์ สิงหไกรภพ** ฯลฯ บทละครร้องเรื่องต่าง ๆ เช่น **สาวเครือฟ้า พระลอ ไกรทอง พระเจ้าสีป้อมินทร์** ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ-นราธิปประพันธ์พงศ์ บทละครที่มีชื่อเสียงพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เช่น **เงาะป่า ลิลิตนิทราชาคริต** เป็นต้น นอกจากความบันเทิงแล้วยังมีกวีนิพนธ์ที่ให้ความรู้ เช่น **พระราชพิธีสิบสองเดือน แบบเรียน ประชุมลำนำ พรรณพฤกษาและสัตวาภิธาน ไกลบ้าน** ฯลฯ มีกวีนิพนธ์ที่สื่อหลักธรรมคำสอนในชีวิตประจำวันดังใน**โคลงสุภาษิตพระราช-นิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** มีกวีนิพนธ์กับการประกอบพิธีกรรมใน**คำฉันท์กล่อมช้าง**ของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) **ฉันท์ดุษฎีสังเวยกล่อมช้างเผือกพระเศวตวชิรพาหะ**ของหลวงธรรมาภิมณฑ์ (ถึก จิตรถึก) **กาพย์เห่เรือ** พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 5 นอกจากนี้ยังมีกวีนิพนธ์เพื่อยอพระเกียรติพระมหากษัตริย์ เป็นสื่อแสดงความจงรักภักดี เช่น **ลิลิตสรรเสริญพระบารมี** เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และยังมีกวีนิพนธ์เพื่อสรรเสริญพระเกียรติอีก เช่น **เฉลิมพระเกียรติกษัตรีย์คำฉันท์ โคลงลิลิตมหามงกุฎราชคุณานุสรณ์ คำเริงสดุดีสตรีไทยนักรบ** พระนิพนธ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนรา-ธิปประพันธ์พงศ์ หรือการใช้กวีนิพนธ์สื่อแง่คิดเชิงปรัชญา เช่น **รุไบยาต นรางกุโรวาท** พระนิพนธ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ การใช้กวีนิพนธ์สื่ออารมณ์ความรู้สึกในงานนิราศ เช่น **นิราศไทรโยค นิราศนราธิป หรือดุษฎีจารึกไปปักษ์ใต้** พระนิพนธ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ **โคลงนิราศวัดรวก** ของหลวงธรรมาภิมณฑ์ (ถึก จิตรถึก) และยังมีกวีนิพนธ์ยั่วล้อ เช่น **วงศ์เทวราช** พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากนี้ยังมีนักคิดคนสำคัญ คือ เทียน-วรรณ หรือ ต.ว.ส. วรรณาโภ เขียนกวีนิพนธ์ร้อยกรองเป็นสื่อแสดงความคิดที่มีต่อสังคมและประเทศชาติ นับเป็นความคิด “ก้าวหน้า” กว่ายุคสมัยมาก

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว การสรรค์สร้างกวีนิพนธ์มีหลายรูปแบบและยังคงรุ่งเรืองสืบมา มีทั้งการรับคตินิยมจาก

ตะวันตกและจากบูรพคดีโดยเฉพาะเป็นยุคของกวีนิพนธ์จากสันสกฤตเฟื่องฟูอีกครั้งหนึ่ง ดังพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีทั้งการแปลและดัดแปลงมาจากตะวันตกและจากวรรณคดีสันสกฤต รวมถึงจากจินตนาการของพระองค์ บางเรื่องประพันธ์ขึ้นเพื่ออ่านอย่างกวีนิพนธ์ภายหลังนำไปแสดงละคร เช่น **มัทธนะพาธา** ซึ่งได้รับการยกย่องให้เป็นยอดของบทละครพูดคำฉันท์ และบางเรื่องนอกจากเพื่ออ่านแล้วยังสื่อแสดงความสามารถทางการกวี เช่น **พระนลคำฉันท์ สามกรุงของ น.ม.ส. สามัคคีเภทคำฉันท์**ของนายชิต บุรทัต การสร้างสรรค์กวีนิพนธ์ไทยสมัยนี้ยังมุ่งสื่อความงดงามทางภาษาและฉันทลักษณ์เพื่อเป็นแบบอย่าง เช่น **พระนลคำหลวง** พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว **อิลราชคำฉันท์** ของพระยาศรีสุนทรโวหาร (ผัน สาลักษณ์) กวีนิพนธ์เพื่อใช้สื่อหลักธรรมคำสอน เช่น **มงคลสูตรคำฉันท์ ธรรมาธรรมะสงคราม โคลงสุภาษิตพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว** นอกจากนี้ยังมีกวีนิพนธ์ที่ใช้แสดงอารมณ์ เช่น **ลิลิตพายัพ** พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว **นิราศนครวัด**พระนิพนธ์ของสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และมีกวีนิพนธ์ที่รับอิทธิพลจากสันสกฤตนำมาสร้างสรรค์ในรูปแบบของการแปลและดัดแปลงเป็นหลักคำสอน เช่น **กามนิต**ของเสฐียร-โกเศศและนาคะประทีป **โลกนิติไตรพากย์ ธรรมนิติ** ของพระสารประเสริฐ (ตรี นาคะประทีป) พิธีกรรมต่าง ๆ ยังคงนิพนธ์ใช้กวีนิพนธ์เป็นสื่อสืบทอดขนบต่อมาไม่ว่าจะเป็นการพิธีสังเวยกล่อมช้าง การเห่เรือ เป็นต้น

3.3 กวีนิพนธ์กับอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตก

กวีนิพนธ์แต่เดิมของไทยมิได้มุ่งสะท้อนสภาพสังคมร่วมสมัยทั้งในแง่ที่เป็นปัญหาสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง คงเป็นกวีนิพนธ์ขนาดยาวทำนองนิทาน นิยายมาสู่จุดเริ่มต้นของกวีนิพนธ์สมัยใหม่ นักวรรณคดีมักลงความเห็นพ้องต้องกันว่ากวีนิพนธ์ของครูเทพหรือเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีเป็นจุดเริ่มต้นที่ชัดเจนของกวีนิพนธ์สมัยใหม่ ลักษณะกวีนิพนธ์ของครูเทพนั้นบทกวีมีขนาดสั้นลง ไม่เป็นร้อยกรองเรื่องยาวเช่นแต่ก่อน มีเรื่องราวเกี่ยวกับสังคมและการเมือง กวีสื่อจิตสำนึกเด่นชัดเกี่ยวกับความสำนึกในหน้าที่

ของกวีที่พึงมีต่อสังคมหรือเหตุการณ์บ้านเมือง ด้วยการใช้บทกวีวิพากษ์วิจารณ์และสะท้อนปัญหาในสังคม กล่าวกันว่าท่านเป็นกวีเพื่อชีวิตอย่างแท้จริง จากบทกวีนิพนธ์ที่เปลี่ยนแปลงไปในรูปแบบที่เป็นบทสั้น ๆ สื่อแสดงความคิดเพียงเรื่องเดียว ลักษณะเช่นนี้เหมือนรูปแบบการประพันธ์ของตะวันตกที่เรียกว่าลิริค (Lyric)[3] เป็นไปได้ว่ากวีนิพนธ์ขนาดสั้นที่ใช้เป็นสื่อความคิดนี้เป็นอิทธิพลจากต่างประเทศ โดยพิจารณาจากผู้ริเริ่มประพันธ์เป็นผู้ที่เคยไปศึกษายังต่างประเทศแล้ว[4] กวีนิพนธ์ของครูเทพจึงเป็นส่วนหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลมาจากตะวันตกด้วย

เนื้อหาในบทกวีนิพนธ์ของครูเทพช่วงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองมุ่งวิจารณ์สภาพทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมไทยในช่วงนั้น ด้วยการนำฉันทลักษณ์เพลงพื้นเมืองมาเป็นอุปกรณ์สื่อความคิด ดังตัวอย่างบทกวี “ความมีจนของประเทศ” เป็นต้น

กวีนิพนธ์มีบทบาทไม่ใช่เพียงเป็นสื่อนำเรื่องราวทางสังคมที่เป็นปัญหามาบอกเล่าเท่านั้น กวีนิพนธ์ของครูเทพยังชี้นำทางความคิดและเสนอแนวทางแก้ไขปัญหา เป็นพันธกิจหลักที่กวีมีเจตนาอย่างมุ่งมั่นอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนในกวีนิพนธ์ไทยแต่โบราณ

3.4 การรังสรรค์กวีนิพนธ์กับบรรยากาศทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของกวีนิพนธ์ไทย แบ่งเป็นช่วงสมัยดังต่อไปนี้

(1) ช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึงสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2476-2488)

การเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทยจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยคณะบุคคลที่เรียกว่า “คณะราษฎร์” เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 นั้นได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองเป็นอันมาก ผลกระทบดังกล่าวสะท้อนไว้ทั้งในรูปแบบนวนิยายและกวีนิพนธ์ก็บันทึกไว้เช่นกัน กวีที่สร้างผลงานต่อเนื่องจากยุคก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง เช่น เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีหรือครูเทพ ในช่วง พ.ศ.

2475-2485 ครูเทพแต่งโคลงกลอนนำเสนอความคิดที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจและการเมืองมากที่สุด และยังกล่าวถึงเหตุแห่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้นเนื่องมาจากความก้าวหน้าทางวัตถุและความเจริญทางอุตสาหกรรม รวมถึงการศึกษากับเยาวชนของชาติและศาสนากับธรรมชาติของมนุษย์[5]

อย่างไรก็ตาม หลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง งานเขียนเชิงวิพากษ์วิจารณ์สังคมและการเมืองของครูเทพมักจะแฝงข้อคิดไว้ในรูปของสัญลักษณ์ คงจะเป็นด้วยเหตุผลทางการเมืองบางประการ จึงจำต้องใช้สัญลักษณ์มาเคลือบแฝงมากที่สุด[6] เช่น บทกวี **"แม้เมฆดำยังแรขอบน้ำเงิน"** **"ยิ้มเถิด"** และ **"น้ำอ่งุ่นใหม่กรอกขวดเก่า"** และมิใช่เพียงการเมืองไทยเท่านั้น ครูเทพยังได้แสดงทัศนะต่อลัทธิการเมืองโลกซึ่งส่งผลกระทบต่อการเมืองไทยเช่นกัน ดังในบท **"วัฏฏโก โลโก"** เป็นต้น กวีและนักเขียนคนอื่น ๆ รุ่นเดียวกับครูเทพ เช่น กรมหมื่นพิทยาลงกรณ หรือ น.ม.ส. นายชิต บุรทัต ฯลฯ มีแนวกวีเป็นแนวอนุรักษนิยมมากกว่าที่จะเป็นแนวก้าวหน้า การสร้างสรรค์กวีนิพนธ์มุ่งความประณีตแสดงฝีมือทางการประพันธ์ดีเด่นทางโวหารและฉันทลักษณ์มากกว่าแนวคิดเชิงสังคม

ในช่วง พ.ศ. 2481-2487 จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี เป็นระยะที่บ้านเมืองเปลี่ยนแปลงไปหลายด้าน และการเปลี่ยนแปลงนี้ก็มีผลกระทบต่อวงวรรณกรรมไทย จากการที่รัฐออกพระราชบัญญัติการพิมพ์ พ.ศ. 2484 มีผลต่อการลิดรอนสิทธิเสรีภาพของนักเขียนหรือการเปลี่ยนแปลงวิธีการเขียนหนังสือไทย ทำให้นักเขียนหลายคนหยุดงานเขียนชั่วคราว อย่างไรก็ตาม ในระยะของการเปลี่ยนแปลงนี้ได้มีหนังสือวารสารเล่มหนึ่งชื่อ "เอกชน" ได้ถือกำเนิดขึ้นโดยมี "นายผี" หรืออัสนี พลจันทร์ เป็นนักกลอนและผู้ควบคุมคอลัมน์ มีผู้ติดตามอ่านงานของนายผี บางครั้งก็เขียนกลอนโต้ตอบในจำนวนนี้มี "นายสาง" หรือเปลื้อง วรรณศรี และนักกลอนคนอื่น ๆ เช่น ชิต บุรทัต ฉันทิชย์ กระแสสินธุ์ ประเสริฐ์ ทรัพย์สุนทร[7] ฯลฯ บทบาทของร้อยกรองช่วงนี้เป็นความพยายามที่จะฟื้นฟูการประพันธ์ร้อยกรองและมุ่งแสดงฝีมือทางการประพันธ์มากกว่าจะวิพากษ์วิจารณ์หรือสะท้อนปัญหาในสังคม

ผลจากสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดภาวะข้าวยากหมากแพง ขาดแคลนเครื่องอุปโภคบริโภคตลอดจนอุปกรณ์การพิมพ์ เป็นเหตุให้หนังสือและวารสารต้องปิดตัวลงชั่วคราว ในระหว่างนี้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้จัดตั้งสมาคมวรรณคดี เพื่อฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมและวรรณกรรมโดยได้ออกหนังสือรายเดือนชื่อ "วรรณคดีสาร" ซึ่งมีกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ หรือพระองค์เจ้าวรรณไวทยากรเป็นบรรณาธิการ มีการตีพิมพ์กวีนิพนธ์ขนาดยาวเรื่อง **นาครีคำฉันท์**ของแสงทอง **นิทานอิหร่านราชธัม** ของนายมนตรี ตราโมท **พิบูลรัชนีฉันท์** ของสิกลวัตกวีที่มีผลงานลงพิมพ์เป็นประจำ ได้แก่ ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม พระยาสุนทรพิพิธ พระวรเวทย์พิสิฐ พระราช-ธรรมนิเทศ นายฉ่ำ ทองคำวรรณ[8] กวีได้ใช้บทกวีนิพนธ์ของตนสื่อแสดงเป็นบทปลุกใจให้คนไทยรักชาติและเชื่อผู้นำอย่างพร้อมใจกันทุกคน

ในสมัยของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ช่วงแรกนี้ยังได้มอบหมายให้หลวงวิจิตรวาทการ "ปลูกต้นรักชาติ" โดยการแต่งบทละครประวัติศาสตร์และเพลงที่เป็นบทปลุกใจเป็นระยะเวลาติดต่อกัน ในช่วงที่เป็นอธิบดีกรมศิลปากรได้แต่งบทละครประวัติศาสตร์ เรื่อง **เลือดสุพรรณ ราชมนู ศึกถลาง พระเจ้ากรุงธน เจ้าหญิงแสนหวี น่านเจ้า** ฯลฯ และประพันธ์เพลงปลุกใจให้รักชาติประกอบตามเรื่องในประวัติศาสตร์ เช่น **ต้นตระกูลไทย รักเมืองไทย เลือดสุพรรณ ตื่นเถิดชาวไทย** และ**แหลมทอง** เป็นต้น[9] กล่าวได้ว่ากวีนิพนธ์ยุคนี้ผลิตออกมาเพื่อสื่อแนวคิดชาตินิยมอย่างแท้จริง

(2) ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2489–2500)

ภาวะหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ไทยได้รับผลกระทบจากหลายด้าน โดยเฉพาะทางเศรษฐกิจ ก่อเกิดการเคลื่อนไหวแก่วงวรรณกรรม หนังสือ "เอกชน" หลังจากหยุดกิจการไปชั่วคราวกลับมาอีกครั้ง กวีส่วนใหญ่ผลิตผลงานขึ้นโดยใช้วัตถุดิบจากสภาพสังคมให้บทกวีทำหน้าที่วิพากษ์วิจารณ์ภาวะทางเศรษฐกิจของประเทศเป็นสำคัญ และยังสะท้อนความเสื่อมโทรมของสังคมหลังสงครามซึ่งเกิดขึ้นเนื่องจากปัญหาทางเศรษฐกิจ สภาพสังคมนี้ปรากฏเป็นเนื้อหาในวารสารฉบับต่าง ๆ สมัยนั้น เช่น "วงวรรณคดี" เจ้าของผลงานดีเด่นคือ สุภร ผลชีวิน "สยามนิกร" กับการกลับมาของนายผีซึ่งหาย

หน้าไปจากวงวรรณกรรมร้อยกรอง ช่วงนี้นายผีใช้กวีนิพนธ์เป็นอุปกรณ์วิจารณ์การเมืองการปกครองและสภาพสังคมไทย

ในช่วง พ.ศ. 2491-2500 จอมพล ป. พิบูลสงคราม กลับเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้ง รัฐบาลชุดนี้จำกัดเสรีภาพในการพูด การเขียนและการพิมพ์ และอ้างข้อหาว่ามีการกระทำอันเป็นคอมนิวนิสต์ จึงเกิด "กบฏสันติภาพ" ในปี พ.ศ. 2495 นักคิดนักเขียนคนสำคัญถูกจับเป็นจำนวนมาก แม้สภาพทางสังคมระยะนี้จะมีความขัดแย้งทางการเมืองอย่างสูง แต่ก็เกิดกวีนิพนธ์ขึ้นมากมายทั้งกวีนิพนธ์แนวพาฝันและกวีนิพนธ์แนวก้าวหน้า โดยเฉพาะระหว่าง พ.ศ. 2490-2501 กระแสความคิดใหม่ในแนวศิลปะเพื่อชีวิตคึกคักเป็นอย่างมาก จัดได้ว่าเป็นยุครุ่งเรืองของกวีนิพนธ์ไทย[10]

กวีนิพนธ์ที่แพร่หลายในสมัยนี้ยังมีลักษณะพาฝันรำพึงถึงความรัก สายลม และแสงแดด ด้วยถ้อยคำที่กลั่นกรองอย่างวิจิตรบรรจง หลีกเลี่ยงปัญหาทางการเมืองโดยสิ้นเชิงได้กลายเป็นลักษณะของร้อยกรองช่วง พ.ศ. 2495-2496 กวีบางท่านนำรูปแบบของบทร้อยกรองพาฝันไปใช้เสนอเนื้อหาแบบบทร้อยกรองเพื่อชีวิต เช่น อุชเชนี กุลทรัพย์ รุ่งฤดี[11]

ส่วนกวีนิพนธ์ลักษณะก้าวหน้าที่โดดเด่นเป็นผลงานของกวีก้าวหน้าที่ผลิตกวีนิพนธ์ลงพิมพ์ในนิตยสารต่าง ๆ เช่น นายผี จากบทกวีนิพนธ์วิพากษ์วิจารณ์สังคมไทยที่สะท้อนความแตกต่างทางสังคมและสภาพชีวิตของประชาชนผู้ยากไร้ ใน **"อีศาน"** และ **"เราชนะแล้ว...แม่จ๋า"** ทวีปวรหรือทวีป วรดิลก ใน **"จงเป็นอาทิตย์เมื่ออุทัย"** และยังมีกวีคนอื่น ๆ เช่น เปลื้อง วรรณศรี ผา เพลิงไทย และนายภูติ ช. สัจจวจี จิตร ภูมิศักดิ์ ใช้นามปากกา "ศรีนาคร" ลงพิมพ์ในวารสารของมหาวิทยาลัย

(3) ช่วงยุคมืดทางปัญญา (พ.ศ. 2501–2506)

หลังจากจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำการรัฐประหารยึดอำนาจจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม แล้วเร่งพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ยังคงใช้อำนาจเผด็จการปกครองประเทศ ทางด้านวรรณกรรมกลายเป็นยุคมืดทางปัญญา เพราะผลจากการประกาศของคณะปฏิวัติที่จำกัดเสถียรภาพทางปัญญา สั่งจับกุมนักหนังสือพิมพ์ นักเขียน ชาวนา กรรมกร ถูกกวาดล้างอย่าง

เด็ดขาด การจับกุมกวาดล้างครั้งนี้ทำให้ผู้สร้างวรรณกรรมเพื่อชีวิตหลายคนถูกจับกุม และหลายคนหนีเข้าป่าหรือไปพำนักที่อื่น

ยุคนี้จึงเปิดโอกาสให้กวีนิพนธ์แนวพาฝันเฟื่องฟูถึงขีดสุด มีเนื้อหาเกี่ยวกับความรักและธรรมชาติที่เรียกกันว่า "กลอนสายลมแสงแดด" หรือที่บางคนเรียกว่า "กลอนหาผัวหาเมีย" นักกลอนพาฝันส่วนมากเป็นนิสิตนักศึกษาได้จัดตั้งชมรมนักกลอนและชมรมวรรณศิลป์ในมหาวิทยาลัยและกลุ่มอิสระต่าง ๆ[12] นักกลอนกลุ่มนี้ ได้แก่ ประยอม ซองทอง มะเนาะ ยูเด็น นิภา บางยี่ขัน เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ช่อฟ้า บราลี ดวงใจ รวิปรีชา ฯลฯ คำประพันธ์ที่นิยมนำมาเขียนมากที่สุดได้แก่ กลอน และเริ่มมีการทดลองเขียน "กลอนเปล่า" (Blank verse) โดยรัตนะ ยาวะประภาษ หรือราช รังรอง

(4) ช่วงยุคแสวงหา (พ.ศ. 2507–2515)

หลังจากจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ถึงแก่อสัญกรรม จอมพลถนอม กิตติขจร ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบมา บรรยากาศทางการเมืองเริ่มคลายลง ให้เสรีภาพแก่วงการหนังสือพิมพ์มากขึ้น วรรณกรรมทางปัญญาเริ่มงอกงาม จิตสำนึกขบถในหมู่ปัญญาชนซึ่งมีท่าทีอนุรักษ์หากแต่ก้าวหน้า เริ่มต้นจากการออกนิตยสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ซึ่งมีสุลักษณ์ ศิวรักษ์ เป็นบรรณาธิการ ได้เสนอบทนำแฝงการวิพากษ์ระบบราชการและเผด็จการ[13] พร้อมกับได้ตีพิมพ์กวีนิพนธ์บท **"วักทะเล"** ของอังคาร กัลยาณพงศ์ ซึ่งมีลีลาแปลกใหม่ มีอัตลักษณ์ของตนเองแสดงจิตสำนึกในคุณค่าของศิลปะและธรรมชาติ สื่อแนวคิดเชิงปรัชญาพร้อมกับวิพากษ์วิจารณ์สังคมอย่างเกรี้ยวกราด เกิดการต่อต้านจากกลุ่มอนุรักษนิยม แต่ก็ได้รับการยอมรับจากปัญญาชนคนรุ่นใหม่อย่างมาก

จิตสำนึกขบถของนักศึกษาก่อเกิดการรวมตัวกันทำหนังสือ "เจ็ดสถาบัน" และการรวมกลุ่มอิสระของนักศึกษามหาวิทยาลัยยังเป็นไปเพื่อแพร่กระแสวัฒนธรรมหนังสือเล่มละบาท เพื่อแสดงทัศนะต่อสังคม เช่น คัมภีร์ ภัยขาว ภัยเขียว ลอมฟาง ธุลี ตะวัน ต่อมารู้จักกันในนาม "รวมข้อเขียนของนักศึกษาประชาชน"[14]

กวีนิพนธ์ของปัญญาชนยุคนี้ยังเกิดการต่อต้านความคิดปริญญานิยม

จากกวีนิพนธ์ของวิทยากร เชียงกูล ใน **"เพลงเถื่อนแห่งสถาบัน"** ซึ่งเป็นที่มาของการเรียกการรวมพลังด้านกิจกรรมทางการเมือง และวรรณกรรมเพื่อแสวงหาแนวทางที่ดีกว่าในการแก้ปัญหาว่า "ยุคแสวงหา" หรือ "ยุคฉันจึงมาหาความหมาย"[15] หรืองานของสุจิตต์ วงษ์เทศ และขรรค์ชัย บุนปาน ใน **"กูเป็นนิสิตนักศึกษา"** แสดงทัศนะต่อต้านสถาบันนิยม การใช้ชีวิตฟุ้งเฟ้อหรูหราของนักศึกษา กวีนิพนธ์นี้ยังสื่อแสดงความไม่พอใจสภาพเสื่อมโทรมของสังคมไทยที่มีแต่การทุจริต การปกครองโดยระบอบเผด็จการ ความไร้ประสิทธิภาพของรัฐบาล รวมถึงช่องว่างระหว่างการเมืองและชนชั้น รวี โดมพระจันทร์ ก็เสนอบทกวีเพื่อชีวิตต่อต้านเผด็จการ ใช้อ่านในงานชุมนุมประท้วงของขบวนนักศึกษาประชาชนตั้งแต่ 2515 เป็นต้นมา ในบท **"ตื่นเถิดเสรีชน"** เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีกวีนิพนธ์ประเภทวรรณรูปและกลอนเปล่าของจ่างแซ่ตั้ง ที่สื่อแนวคิดเชิงปรัชญา และกวีกลุ่มสายลมแสงแดดหันมาใช้กวีนิพนธ์เป็นสื่อสะท้อนทัศนะทางสังคม เช่น **"เพลงเปลญวน"** ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ เป็นกวีนิพนธ์ต่อต้านสงครามเวียดนาม เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ในช่วงนี้กวีนิพนธ์ลักษณะก้าวหน้าหรือเพื่อชีวิตได้หวนคืนมาอีกครั้งด้วยการนำมาตีพิมพ์เผยแพร่ใหม่เป็นจำนวนมาก

(5) ช่วงประชาธิปไตยเบ่งบาน (พ.ศ. 2516–2519)

จากขบถปัญญาชนขยายตัวมาภายนอกมหาวิทยาลัย เกิดเป็นการจัดตั้งศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2516 มีการเปิดโปงเรื่องจักรพรรดินิยมที่แพร่หลายเข้ามาควบคุมกลไกทางการเมืองไทย ในมหาวิทยาลัยรามคำแหงได้มีการรวมตัวของกลุ่มนักศึกษาผลิตงานประเภทก้าวหน้ามุ่งประเด็นทางการเมือง กรณีทุ่งใหญ่นเรศวร เปรียบเทียบผู้นำรัฐบาลสมัยนั้นว่าเป็นสัตว์จนกระทั่งเกิดการลุกลามใหญ่โตกลายเป็นเดินขบวนประท้วง และขยายผลไปสู่การเรียกร้องประชาธิปไตย[16] นักศึกษา อาจารย์หัวก้าวหน้า ถูกจับกุมนำไปสู่การปะทะนองเลือดในวันที่ 14 ตุลาคม 2516 จอมพลถนอม กิตติขจร ประกาศลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและเดินทางออกนอกประเทศ อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้มีอิทธิพลต่อ

สถานการณ์ทางสังคม การเมือง และวัฒนธรรมของประเทศเป็นอย่างมาก อันรวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางวรรณกรรมไทยด้วย

เหตุการณ์ดังกล่าวเป็นแรงบันดาลใจให้กวีเขียนบันทึกเหตุการณ์และสดุดีวีรชนที่เสียชีวิตไปอย่างมากมาย เช่น **"วัดเอ๋ย วัดโบสถ์"** ของสุจิตต์ วงษ์เทศ **"ร่วงเหมือนใบไม้ร่วงในหน้าแล้ง"** ของขรรค์ชัย บุนปาน **"จารึกไว้บนแผ่นดิน"** ของทวีปวร **"วันมหาวิปโยค 14–15 ตุลาคม 2516"** ของกุลทรัพย์ รุ่งฤดี **"สิบสามตุลาคมฯ วันประชาธิปไตย"** ของอังคาร กัลยาณพงศ์ **"14 ตุลาคม 2516"** ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ **"เหตุเกิดบนแผ่นดิน"** ของเฉลิมศักดิ์ รงคผลิน **"แลสดุดีวีรชน 14 ตุลาคม 2516"** ของนงนุช นพคุณ เป็นต้น[17]

แม้นักศึกษา ประชาชน จะเป็นฝ่ายมีชัยจนได้ชื่อว่าเป็นยุคประชาธิปไตยเบ่งบาน แต่ก็ต้องสูญเสียวีรชนผู้กล้าไปอย่างน่าโศกสลดใจยิ่งนัก กอปรกับเหตุการณ์ทางการเมืองเป็นแรงบันดาลใจของกวี ก่อเกิดเป็นกวีนิพนธ์ช่วงก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เช่น **"สู้ไม่ถอย"** ของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล ใช้ขับร้องระหว่างการชุมนุม และ **"หนทางแห่งหอยทาก"** ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ กวีนิพนธ์นี้เพื่อเรียกร้องประชาธิปไตยจากอำนาจเผด็จการ เกิดขึ้นก่อนเหตุการณ์มหาวิปโยคเพียง 1 วัน

ภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 แนวคิดหรือวรรณกรรมเพื่อชีวิตแพร่ขยายไปอย่างกว้างขวาง กวีนิพนธ์แนวนี้ก็ทำหน้าที่ปลุกเร้าให้ประชาชนทุกคนลุกขึ้นต่อสู้เพื่อยืนหยัดและเพื่อชีวิตที่ดีกว่า เช่น **"คำเตือนของเพื่อนผอง"** **"เขียนให้เด็กหญิงที่โรงงานทอผ้า"** ของสถาพร ศรีสัจจัง **"ขออย่าให้เราสลายพลังเพราะจะพังทลาย"** และ **"เขียนให้อาชีวะ"** ของชัชรินทร์ ไชยวัฒน์ **"การลุกขึ้นของมวลชน"** ของวิสา คัญทัพ **"ธงปฏิวัติ"** ของรวี โดมพระจันทร์ **"แล้วคุณจะเสียใจ"** ของประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุล[18]

แรงผลักดันทางการเมืองยังคงหนุนนำอย่างต่อเนื่อง เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ เขียน **"อาทิตย์ถึงจันทร์"** เป็นโคลงดั้นบาทกุญชร 500 บท เพื่อเล่าเรื่องวันแห่งความวิปโยคกับวันแห่งชัยชนะหลังจากนี้ก็ตามมาด้วยกวีนิพนธ์รวมเล่ม **"เพียงความเคลื่อนไหว"** รวมบทกวีก่อน 14 ตุลาคม 2516

และหลังตุลาคม 2516-2518 ในเล่มนี้ได้รวมบทกวี **"หนทางแห่งหอยทาก"** ไว้ด้วย เป็นบทกวีที่แสดงจิตสำนึกทางการเมืองด้วยภาษาศิลป์อันงดงาม

อย่างไรก็ตาม ประชาธิปไตยที่ได้มาอยู่ได้เพียง 3 ปี ก็เกิดความผันผวนทางการเมืองและความขัดแย้งจากฝ่าย "ซ้าย" และ "ขวา" ขึ้นอย่างรุนแรง จนนำไปสู่เหตุวิกฤตนองเลือดอีกครั้งในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ก่อนจะเกิดเหตุการณ์มหาวิปโยคครั้งที่ 2 นี้ กวีได้สะท้อนความขัดแย้งอย่างรุนแรงนี้ไว้ตั้งแต่ช่วงต้นปี 2518 เช่น วัฒน์ วรรลยางกูร เขียนบทกวีชื่อ **"โจรปล้นทวีป"** บทกวีคนหนุ่มสาวได้เพิ่มพลังให้กับการต่อสู้และการเข้าร่วมกับชาวนาและกรรมกร ประเสริฐ จันดำ เขียน **"พิมพยอม"** ประกาศร่วมต่อสู้อย่างเด็ดเดี่ยวว่า "พิมพยอม เราพร้อมจะตายในป่า ปกป้องน้องพี่ชาวไร่ชาวนา ไม่เคยกลัวเหล่าหมาที่รังแก" กระแสทางการเมืองพุ่งขึ้นสู่ความขัดแย้งอย่างรุนแรง กรณี "ถีบลงเขา เผาลงถังแดง" ซึ่งเป็นกรณีจับผู้ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ก่อการร้ายในภาคใต้เผาและฆ่าฟันอย่างรุนแรง

กล่าวได้ว่าบทบาทและหน้าที่ของวรรณกรรมและกวีนิพนธ์ในช่วง 3 ปีนี้ก่อเกิดเป็น "กระแสธารของวรรณกรรมการเมืองของไทย...ไหลรินเป็นอาวุธพุ่งแทงระบบเผด็จการโดยพลเรือนให้ยุติบทบาทอันโอหังทางการเมืองลงไปได้ นับเป็นการเคลื่อนไหวครั้งแรกอีกเช่นกันที่บทบาทด้านวรรณกรรมของไทยสามารถกำหนดทิศทางของกระแสการเมืองการปกครองได้ โดยการเข้าร่วมกับเวทีการต่อสู้เพื่อโค่นล้มอำนาจรัฐของเผด็จการได้อย่างมีประสิทธิภาพ"[19]

(6) ช่วงปฏิวัติยึดอำนาจ (พ.ศ. 2520–2533)

เมื่อประชาธิปไตยมีเหตุต้องสูญเสียไปหลังจากการปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน คณะรัฐบาลของคณะปฏิรูปแต่งตั้งนายธานินทร์ กรัยวิเชียร เป็นนายกรัฐมนตรี รัฐบาลชุดนี้ประกาศปิดหนังสือพิมพ์ทุกฉบับ ประกาศหนังสือ "ต้องห้าม" มากกว่าร้อยชื่อ เผา ทำลายวรรณกรรมนับล้านเล่ม นอกจากนี้ยังคุกคามสิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างหนัก กวาดล้างจับกุมผู้ต้องสงสัยว่าเป็นคอมมิวนิสต์ เป็นแรงผลักให้เกิดการหนีเข้าป่าเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศ

งานกวีนิพนธ์เพื่อชีวิตหายไปกับผู้ร่วมขบวนการ "ขึ้นเขาเข้าป่า" เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ หยุดเขียนแนว **"เพียงความเคลื่อนไหว"** มาเขียน **"ชักช้าชมเมือง"** แทน อย่างไรก็ตาม ได้เกิดการปฏิวัติครั้งที่สองนำโดย พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้ใช้นโยบายผ่อนปรน และให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนมากขึ้น งานเขียนแนวสะท้อนสังคมเริ่ม ปรากฏในหนังสือพิมพ์รายวันและรายสัปดาห์บางฉบับ[20] กวีและกวีนิพนธ์ยุคนี้ได้แก่ พิบูลศักดิ์ ละครพล เขียน **"บทกวีจากภูเขา"** **"ดอกไม้ถึงคนหนุ่มสาว"** ธารทิพย์ เขียน **"ขอเป็นผู้ที่มีความดีงาม"** ไพบูลย์ วงษ์เทศ เขียน **"จดหมายเหตุร่วมสมัย"** คมทวน คันธนู เขียน **"แสงดาวแห่งศรัทธา"** อังคาร กัลยาณพงศ์ เขียน **"บางกอกแก้วกำศรวล"** หรือ **"นิราศนครศรีธรรมราช"** เป็นต้น

เมื่อรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ใช้นโยบาย 66/23 เปิดโอกาสให้ผู้เข้าป่ากลับคืนสู่บ้านเมือง วงวรรณกรรมก็เริ่มคึกคัก งานเขียนและบทกวีหลายเรื่องเขียนขึ้นระหว่างอยู่ป่าได้นำออกมาพิมพ์ เช่น **"กลางเปลวแดด"** ของประเสริฐ จันดำ **"รวมบทกวีฝันให้ไกล ไปให้ถึง"** ของวัฒน์ วรรลยางกูร **"ชีวิตไม่ใช่ความฝัน"** และ **"รอยเท้าบนผืนทราย"** ของวิสา คัญทัพ รวมเรื่องสั้นและบทกวี **"ฤดูกาล"** ของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล และบทกวีของจิระนันท์ พิตรปรีชา **"ใบไม้ที่หายไป"** ซึ่งพิมพ์รวมเล่มในปี พ.ศ. 2532 นอกจาก "นักเขียนคืนเมือง" แล้วยังมีนักเขียนรุ่นใหม่ที่เติบโตและมีผลงานมาอย่างต่อเนื่อง เช่น รวมเรื่องสั้นและบทกวี **"สำนึกขบถ"** **"นาฏกรรมบนลานกว้าง"** ของคมทวน คันธนู และยังมีงานของพิบูลศักดิ์ ละครพล แรคำ ประโดยคำ ประกาย ปรัชญา ไพวรินทร์ ขาวงาม ศิวกานท์ ปทุมสูติ สมพงษ์ ทวีพนม นันทพฤกษ์ ศักดิ์สิริ มีสมสืบ เป็นต้น

กวีนิพนธ์ยุคนี้ไม่ได้เปิดแนวรบอีกต่อไป แต่เป็นลักษณะของการแสดงจิตสำนึกทางสังคม กล่าวถึงการล่มสลายของสถาบันครอบครัว การสูญสิ้นศรัทธาในศาสนา ความตระหนักในความเป็นจริงของชีวิต เทคโนโลยีกับสังคมปัจจุบัน ความล้าหลังทางค่านิยมและวัฒนธรรมบางอย่าง ตลอดจนค้นหาอัตลักษณ์ของตน[21]

(7) ช่วงเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ (พ.ศ. 2534–2535)

เหตุการณ์เดือนพฤษภาคม ระหว่างวันที่ 17-20 พฤษภาคม 2535 เกิดขึ้นเนื่องจากความไม่พอใจกลุ่มอำนาจนิยมทางทหารที่ขึ้นปกครองบ้านเมือง ทำให้เกิดการชุมนุมคัดค้านและนำไปสู่การนองเลือดที่ถนนราชดำเนิน เหตุการณ์รุนแรงนี้เรียกกันว่า "พฤษภาทมิฬ"

นับแต่คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) เข้ายึดอำนาจในวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2534 เป็นต้นมา เป็นชนวนให้เกิดปฏิกิริยาต่อต้าน มีกวีนิพนธ์เสนอแนวคิดและเนื้อหาทางการเมืองเกิดขึ้น ซึ่งเนื้อหาที่นำเสนอแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ การต่อต้านคณะ รสช. เหตุการณ์การเลือกตั้งก่อนเกิดเหตุพฤษภาทมิฬ และเหตุการณ์เกี่ยวกับพฤษภาทมิฬ[22] กวีร่วมสมัยร่วมกันแสดงเจตคติร่วมขบวนต่อสู้กับประชาชน บทกวีหลายบทตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ เช่น **"หมายเหตุของประชาชน"** ของสุจิตต์ วงษ์เทศ **"ใครฆ่าประชาชน"** ของยืนยง โอภากุล **"น้ำค้างกลางถนน"** ของไพบูลย์ วงษ์เทศ และยังมีบทกวีที่ทรงคุณค่าถ่ายทอดภาพวีรกรรมต่อต้านอำนาจอธรรมของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ใน **"แด่...วีรชน"** และ **"ฝนแรก"** ของจิระนันท์ พิตรปรีชา

บทบาทและหน้าที่ของกวีนิพนธ์ช่วงนี้มิได้ทำหน้าที่สื่อแนวคิดทางการเมืองที่ลึกซึ้งหรือซับซ้อน แต่เป็นการแสดงออกด้วยการระบายความคับข้องใจ ความไม่พอใจต่ออำนาจเผด็จการไม่ได้มีบทบาทเป็นผู้ร่วมขบวนการยืนหยัดต่อสู้เพื่อปวงชนที่สูญสิ้นไป ไม่เป็นแนวรบทางด้านวัฒนธรรมอีกต่อไป[23]

(8) ช่วงปัญหาเศรษฐกิจฟองสบู่จนถึงฟองสบู่แตก (พ.ศ. 2536–2544)

หลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ รัฐบาลสนับสนุนวิถีทางแห่งประชาธิปไตย เปิดโอกาสให้ประชาชนมีโอกาสในการร่างรัฐธรรมนูญ แต่จากปัญหาทางเศรษฐกิจที่สะสมมานานก็ดิ่งลงถึงขีดสุด เกิดภาวะฟองสบู่แตก ค่าเงินบาทลดลง หุ้นตก เศรษฐีกลายเป็นบุคคลเคยรวย กิจการการค้า โรงงานหลายแห่งปิดกิจการลง มีคนตกงานเป็นจำนวนมาก ผู้คนหันมาประกอบอาชีพเสริมหารายได้จุนเจือครอบครัว อยู่ด้วยการยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำริทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำเช่นนี้มีผลต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรมแน่นอน

กวีนิพนธ์ขายยากขึ้น แต่กวีมิได้ลดลง ยังคงสร้างสรรค์ผลงานในหน้านิตยสารและหนังสือพิมพ์ที่สนับสนุนด้านการกวี กวีหน้าใหม่ออกมาวาดลวดลายสีสันแสดงบทบาทหน้าที่โดยใช้หน้ากวีนิพนธ์บอกกล่าว "กู้" วิญญาณของภูมิปัญญาชาวบ้านในสังคมชนบท เอื้ออาทรให้กำลังใจกันในสังคม ไม่หวาดหวั่นที่จะต่อสู้กับอุปสรรค พินิจธรรมชาติและเรียนรู้ชีวิต และยังคงบอกกล่าวปัญหาของสังคมร่วมสมัย ไม่ว่าจะเป็นการแก้ไขปัญหาของรัฐบาลที่มิได้จริงจังสังคมล่มสลายหลงใหลกับวัตถุนิยม เป็นยุคแห่ง "มายาโลกาภิวัตน์"

4. บทบาทและหน้าที่ของกวีนิพนธ์ปัจจุบันกับแนวโน้มของกวีนิพนธ์ไทย

ผลกระทบจากภาวะปัญหาทางเศรษฐกิจก่อเกิดความอ่อนแรงของตลาดหนังสือประเภทกวีนิพนธ์ รวมถึงผู้เสพซึ่งจำกัดกลุ่มลงเรื่อย ๆ แต่ถึงกระนั้นการสร้างสรรค์บทกวียังปรากฏตามหน้ากระดาษของนิตยสารและหนังสือพิมพ์ และปัจจุบันแม้บรรยากาศของการสนับสนุนจากสำนักพิมพ์จะซบเซาไป หลายคนจึงหันมาจัดพิมพ์เองทั้งผ่านระบบโรงพิมพ์และรูปแบบหนังสือทำมือ ทำให้ในช่วงปี พ.ศ. 2545-2547 ยังคงมีการสร้างสรรค์กวีนิพนธ์และมีกวีรุ่นใหม่เกิดขึ้นเสมอ เพื่อจะได้ทราบถึงแนวโน้มหรืออนาคตของกวีนิพนธ์ ผู้เขียนจึงขอกล่าวถึงเนื้อหาของกวีนิพนธ์ร่วมสมัยให้ชัดเจน โดยแบ่งตามแนวคิดหลักของกวีผู้สร้างสรรค์ว่ายังคงสื่อแนวคิดใดบ้าง อันจะทำให้เห็นบทบาทและหน้าที่ของกวีนิพนธ์ไทยปัจจุบันด้วยว่ายังคงสืบสานเป็นพลวัตเรื่อยมา หรือมีพลังขับเคลื่อนปรับเปลี่ยนไปมากน้อยเพียงใด ซึ่งอาจจะจัดแบ่งได้เป็นกระแสต่าง ๆ ดังนี้

1. แนวคิดด้านทัศนะเกี่ยวกับความรัก
2. แนวคิดด้านจริยธรรมและความสัมพันธ์ระหว่างมวลมนุษย์
3. แนวคิดเชิงทัศนวิจารณ์เหตุการณ์ทางสังคมและการเมือง
4. แนวคิดด้านสัมพันธภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ
5. แนวคิดด้านการแสวงหาอัตลักษณ์ การโหยหาอดีต ความหวังและกำลังใจ
6. แนวคิดเชิงปรัชญาตามหลักพุทธศาสนาเกี่ยวกับโลกและชีวิต

1. แนวคิดด้านทัศนะเกี่ยวกับความรัก

แน่นอนว่าความรักระหว่างชายกับหญิงยังคงมีบทบาทสำคัญในกวีนิพนธ์ร่วมสมัย ไม่เพียงเฉพาะบทกวีตามหน้ากระดาษนิตยสารที่เปิดให้เขียนกวีนิพนธ์แห่งรักเท่านั้น เราจะเห็นได้ว่าในเพลงร้องทั่วไปก็เป็นเวทีของเพลงรักเป็นส่วนมาก ทัศนะเกี่ยวกับความรักของชายกับหญิงที่นำเสนอในกวีนิพนธ์มักเป็นการถ่ายทอดอารมณ์ของความรักหรือความเจ็บปวดอันเกิดจากความไม่สมรัก ดังในบท “เกราะดวงใจ” ของวิภาพ คัญทัพ ยังคงกล่าวถึงความทุกข์โศกที่มาจากความรัก

หนังสือรวมบทกวีนิพนธ์ของกวีหลายคนมีเรื่องราวความรักรวมอยู่ด้วยเป็นส่วนใหญ่ บางคนนำเอาแนวคิดของกวีนิพนธ์ในเล่มมาบอกกล่าวไว้บนหน้าปก เช่น ปรัชญา ความคิด ชีวิต ความรัก ในรวมบทกวีนิพนธ์ **เมรัยรำพัน** ของ**จักษณ์ จันทร** หรือความฝัน การต่อสู้ กำลังใจ ความรัก และสัจธรรม ในรวมบทกวี **คือ...ชีวิต** ของ**กำธร เก่งสกุล** อย่างไรก็ตาม ยังมีมิติอื่นของความรักไม่ว่าจะเป็นการวอนขอความรักความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ ในบทกวี **“คนของความรัก”** ของ**บรรณกร กลิ่นขจร** ใช้บทกวีเป็นสื่อขอความรักเพื่อต่อชีวิต

ขอความรักสักมื้อคือคุณค่า แทนข้าวปลาหาหุงเครื่องนุ่งห่ม
แทนบ้านน้อยหลังงามท่ามอุดม แทนยาขมรักษากายสายสมปราณ
มีชีวิตเราเท่านี้มีความหวัง มีพลังคลังรักหลักสมาน
มีเข้าใจเห็นใจในโอฬาร เป็นสะพานข้ามพ้นคนเดียวดาย

(รวงแห่งรัก ของบรรณกร กลิ่นขจร)

ความรักยังสื่อออกมาเป็นความผูกพันทางสายเลือด เช่น ความรักของแม่ที่มีต่อลูก ในรวมบทกวีนิพนธ์ **สานใจ...มาให้แม่** ของ**อ้อมจิต ชนสุภาพ** รวมถึงความรัก ความเข้าใจ ความเอื้ออาทร และความหวังของคนในครอบครัว ซึ่งเป็นพลังเป็นรากฐานให้กับสังคมต่อไป **ศิวกานท์ ปทุมสูติ** เสนอมุมมองชีวิตครอบครัวที่มีความรักเป็นพื้นฐานสำคัญไว้ในรวมบทกวีนิพนธ์ **ครอบครัวดวงตะวัน**

ความรักและความปรารถนาดีต่อสังคมส่วนรวม เป็นความรักเชิงอุดมคติที่กวีนิพนธ์ยังมีบทบาทช่วยสานฝัน ดังบทกวี **"สมบูรณ์มิ่งหล้าฟ้าไพร"** ของวิภาพ คัญทัพ บอกให้เกื้อกูลปลูกป่าเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของผืนโลก นอกจากนี้มิติของความรักยังสื่อออกมาในรูปแบบของความภักดีต่อสถาบัน โดยเฉพาะสถาบันพระมหากษัตริย์ในรวมบทกวี **ความสุขของแผ่นดิน** ของ **พิชชา ถาวรรัตน์** กล่าวสดุดีพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในบทกวี **"เหนือขวัญ"** เป็นต้น

กวีนิพนธ์ร่วมสมัยยังคงทำหน้าที่บ่งบอกความรู้สึกเรื่องความรักแต่มีมิติกว้างออกยังสังคม เรียกร้องความเมตตาปรานีต่อกัน ครอบครัวอยู่ร่วมกันด้วยความรักความเข้าใจ ความรักความผูกพันทางสายเลือดยังคงเป็นเรื่องที่นำมากรองร้อยเป็นกวีนิพนธ์อยู่มิเสื่อมคลาย

2. แนวคิดด้านจริยธรรมและความสัมพันธ์ระหว่างมวลมนุษย์

กวีนิพนธ์ร่วมสมัยสื่อแสดงสำนึกเชิงจริยธรรม ได้ก้าวข้ามพรมแดนไปยังผู้ทุกข์ยากจากไฟสงครามโดยไม่แยกชาติพันธุ์ ภาษา หรืออุดมการณ์ทางการเมืองแต่อย่างใด อีกทั้งยังได้แสดงความเห็นใจต่อชะตากรรมของผู้ที่ได้รับทุกข์จากสงครามโดยที่ตนมิได้เป็นผู้ก่อ ผู้เป็นฝ่ายกระทำสมควรอย่างยิ่งที่ต้องรับผลกรรม เป็นแนวคิดที่กวีนิพนธ์ร่วมสมัยส่งสารเรื่องสงครามมายังผู้เสพ พิเชษฐ์ศักดิ์ โพธิ์พยัคฆ์ กล่าวไว้ใน "อิรัก 6 : ผู้ใดใช้ความรุนแรงก่อน ผู้นั้นย่อมเป็นฝ่ายพ่ายแพ้" ว่า

ผู้ใดใช้ความรุนแรงก่อนย่อมเป็นฝ่ายพ่ายแพ้
ความจริงข้อนี้โลกได้บอกเล่ามานานนมเน,
ผู้ใดน้าวสายธนูก่อน ความตายจะวิ่งเข้าหา,
เช่นดังลำแสงแดด
ส่องลอดร่องรอยแตกของฝาไม้แก่เก่า...
และเขามิมีวันรอดพ้นจากคำสาปแสนศักดิ์สิทธิ์นี้
ผู้ใดเปล่งวจนะแห่งพระองค์
ย่อมเป็นผู้รอดในที่สุด

(WAR เรามีพระเจ้าคนละองค์ ของพิเชษฐ์ศักดิ์ โพธิ์พยัคฆ์)

รวมบทกวีนิพนธ์ WAR **เรามีพระเจ้าคนละองค์** ของ**พิเชษฐ์ศักดิ์ โพธิ์พยัคฆ์** เป็นเรื่องราวของการต่อต้านสงครามและใฝ่หาสันติภาพ โดยพาผู้เสพย้อนกลับไปในประวัติศาสตร์นับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สอง สงครามเวียดนาม สงครามเกาหลี มาจนถึงสถานการณ์โลกปัจจุบันคือสงครามในอัฟกานิสถานและสงครามอิรัก นับเป็นบันทึกประวัติศาสตร์แห่งสงครามที่แสดงความอัปยศของมวลมนุษย์ เช่นเดียวกับ**ชัยพร ศรีโบราณ** ก็ได้นำเสนอบันทึกเรื่องราวของสงครามสมัยต่าง ๆ ตั้งแต่ยุคโบราณจนถึงปัจจุบัน ในรวมบทกวีนิพนธ์ **โศกาภิวัฒน์** ต่างได้แผ่ใจไปร่วมทุกข์ สงสาร เห็นใจในชะตากรรมของผู้บริสุทธิ์ และเรียกร้องให้มนุษยชาติหยุดการระรานกัน พิเชษฐ์ศักดิ์ร่วมแสดงความยิ่งใหญ่เชิงจริยธรรมกับมวลมนุษย์ด้วยคำถามในบทกวี “อิรัก 11 : โลกจะอยู่อย่างไรไปจากนี้” ดังข้อความ

โลกจะทนได้อย่างไร สหายรัก เมื่อฆ่าคนดั่งผักปลา - เช่น
อนาถหนอใครกระทำให้กรรมเวร ลอยกระเด็นกระดอน ลอนคลื่นฟ้า
โลกจะทนอย่างไรสหายขวัญ หากถึงวันหวาดหวั่นทุกย่านท่า
กองทัพความรุนแรงแข่งยาตรา โลกจะสิ้นศาสนากันครานี้

(WAR เรามีพระเจ้าคนละองค์ ของพิเชษฐ์ศักดิ์ โพธิ์พยัคฆ์)

ชัยพร ศรีโบราณ ก็ได้ชักชวนชี้ทางออกไว้ใน “บทท้าย” ในรวมบทกวี **โศกาภิวัฒน์** ว่าสงครามนำมาซึ่งการเข่นฆ่าควรนำโอวาทของพระศาสดามาใช้ เพราะ “ต่างเกิดแก่เจ็บตายว่ายเวลา จงเมตตาต่อกันฉันญาติมิตร” จะดีกว่ากวีนิพนธ์ร่วมสมัยแม้ไร้ฉันทลักษณ์แต่ก็เปี่ยมพลังพุ่งแรง กระทบใจผู้เสพให้หวั่นไหวไปกับภาพของสงครามที่เลวร้ายได้ในฐานะเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน จึงนับเป็นบทกวีที่ทำหน้าที่สื่อสำนึกเชิงจริยธรรมร่วมกันระหว่างผู้สร้างและผู้เสพได้อย่างดีทีเดียว

ในทำนองเดียวกัน **ญิบ พันจันทร์** ได้กลั่นบทกวีบอกเล่าความโหดร้ายของกำแพงเบอร์ลินที่แบ่งแยกชาวเยอรมันออกเป็นสองค่ายจากฝ่ายปกครองบ้านเมือง ญิบ พันจันทร์ บรรยายให้เห็นถึงสภาพทางจิตใจของชาวเมืองที่มี

ปฏิกิริยาต่อกำแพงที่สร้างขึ้นในขณะนั้น ทั้งความบีบคั้น ความไม่พอใจต่อระบบการเมือง การพลัดพรากจากกันของครอบครัว ในรวมบทกวีเพื่อเสรีภาพที่งดงาม **อิฐก้อนหนึ่งในกำแพง** ว่า

สองฟากฝั่งทุกบ้านไม่เป็นบ้าน อึกทึกพลุกพล่านขัดเขิน
ลวดหนามกั้นปืนกั้นคนกั้นเมิน ความย่อยยับยับเยินมาคอยรอ
"พ่อพลัดลูก-ลูกพลัดแม่-ที่แก่เฒ่า" ลวดหนามเขลากั้นคนกั้นคำขอ
คนกั้นคนลวดหนามกั้นยังไม่พอ น้ำตาเหือดเสียงแหบคอก็ไร้เงา

(อิฐก้อนหนึ่งในกำแพง ของญิบ พันจันทร์)

บทบาทของกวีนิพนธ์ร่วมสมัยสื่อสำนึกทางจริยธรรมร่วมกับเหล่ามนุษยชาติได้ทุกแหล่งพื้นที่ ทำให้เห็นว่าไม่มีพรมแดนใดมาขวางกั้นสำนึกที่มนุษย์พึงมีต่อกัน เป็นที่สังเกตว่าการแสดงจิตสำนึกต่อมนุษย์ไม่ใช่ต่อบ้านเมืองอื่นเท่านั้น เหตุการณ์ร้ายแรงแห่งความผิดพลาดในประวัติศาสตร์จากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 ก็เป็นอีกเหตุการณ์หนึ่งที่กวียังคงรำลึกถึงและนำมาบอกเล่าผ่านบทกวี จาก "รำลึกทวนรอยเท้าแห่งวิถี" ของศักดิ์สิริ มีสมสืบ "จากกำแพงเบอร์ลิน...สู่กำแพงประชาธิปไตย" ของญิบ พันจันทร์ "คบไฟคนตุลาฯ" "ถังแดง" "ละครคนเดือนตุลาฯ" ของเทือก บรรทัด บทบันทึกเดือนตุลา ใน **ระบำอักษร** ของ**ทวีสิทธิ์ ประคองศิลป์** เล่าขาน "ตำนานสิบสี่ตุลา" "สิบสี่ตุลา : บันทึกแห่งประวัติศาสตร์" "ตำนานถนนราชดำเนิน" "ตำนานเดือนตุลา" "สิบสี่ตุลาวันมหาปิติ" "สดุดีวีรชนสิบสี่ตุลา" "อาทิตย์กำสรวล" หรือ "14 ตุลารำลึก" ของขุน รำยอง เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม การหวนรำลึกถึงเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เดือนตุลา กวีนิพนธ์บางส่วนหวนระลึกเพื่อบอกเล่าความปวดร้าว สูญเสีย สะเทือนใจ ฯลฯ ศักดิ์สิริ มีสมสืบ ชี้ทางออกด้วยอภัยทาน กล่าวคือให้ใช้ความคิดและธรรมะในการครองใจและครองตน **เทือก บรรทัด** ใน**บึงพระจันทร์** กล่าวไว้ในบทกวี "ละครคนเดือนตุลาฯ" ว่า

หยุดร้องไห้เสียเถิดเจ้าน้ำตา ไม่ต้องมารินไหลให้ไหวหวาม
จงเป็นกายให้จิตตุลาฯ นาม เคลื่อนวิถีงาม...ตามเจตนา
(บึงพระจันทร์ ของเทือก บรรทัด)

เราคงไม่ปฏิเสธว่า สงครามหรือการต่อสู้ของผองชนเดียวกันสร้างความสะเทือนใจให้บรรพชน กวีนิพนธ์จึงไม่ลังเลที่บอกเล่าสู่กันฟังเรื่อยมา บทบาทของกวีนิพนธ์จึงยังคงเป็นความพยายามที่จะสื่อแสดงความเห็นใจมนุษย์ด้วยกันที่ได้รับความทุกข์จากผู้ก่อสงคราม ทั้งยังเป็นกำลังใจ บอกกล่าวเสนอแนะข้อแก้ไข รวมทั้งยังคงทำหน้าที่เสนอแนวคิดที่เป็นสากลและสอดคล้องกับเหตุการณ์หรือสถานการณ์ในปัจจุบันที่โลกมีความขัดแย้งกันสูงมากขึ้นระหว่างคู่สงคราม

3. แนวคิดเชิงทัศนวิจารณ์เหตุการณ์ทางสังคมและการเมือง

กวีนิพนธ์ร่วมสมัยยังเฝ้ามองสังคมไทยปัจจุบันที่มีปัญหานานัปการทั้งปัญหาที่มีมาแล้วเนิ่นนานปัจจุบันยังคงเป็นปัญหาที่แก้ไขไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาชนบทโดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เป็นวัตถุดิบให้กวีท้องถิ่นหยิบยกมาตั้งคำถามหรือพรรณนาสภาพการณ์ที่ยังเป็นอยู่ ไม่ว่าจะ **รวมบทกวีนิพนธ์อีสาน** ของ**แสง ศรศักดา** บอกเล่าชีวิตคนอีสานที่ประสบความยากเข็ญจากภัยธรรมชาติ ต้องละทิ้งถิ่นฐานบ้านเกิดมาทำงานในเมืองหลวง แต่ก็ถูกเอารัดเอาเปรียบจากสังคมคนเมืองหลวงกลายเป็นปัญหาระหว่างเมืองกับชนบท แสง ศรศักดา สะท้อนไว้ในบทกวี “หยาดเหงื่อ” เป็นต้น

กวีนิพนธ์บอกเล่าเรื่องราว ให้กำลังใจ บางครั้งก็เอาตัวเป็นหน่วยของสังคมอีสาน บอกเล่าความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจ ยังปรากฏในกวีนิพนธ์ของ**ชูชาติ ครุฑใจกล้า** ใน**กลับบ้านเถอะลูก** เล่าขานชีวิตจากอีสานมาทำงานเป็นขบวนการคนรับใช้บ้าง ถูกหลอกจากสังคมเมืองบ้าง ชีวิตชนบทที่ยากไร้ใน **ผู้พ่ายฝัน** ของ **ว. อรวรรณ ลายของคน** ของ**บัวกันต์ วิลามาศ** ส่วนหนึ่งมาจากความโหดร้ายของธรรมชาติที่ทำให้คนชนบทพลัดถิ่น การถูกรุกล้ำที่นา สุดท้ายชะตากรรมยังถูกความโหดร้ายทางสังคมโถมเข้าใส่ในบทกวี “พระอภัยหลงโรงเรือขอทาน” ชูชาติบอกกล่าวไว้ว่า

ข้าเร่ร่อนจรจัดพรากพลัดถิ่น จากแผ่นดินไร่นาเคยอาศัย
ก็เพราะด้วยมีเหตุเภทภัย เจ้าหนี้ไล่ยึดนาที่ข้าครอง
จึงพาตนดั้นป่ามาถึงนี่ นามกรุงเทพธานี ศรีสยอง
ถึงหมอชิตวันแรกน้ำตานอง เพราะเงินทองที่มีถูกจี้ซ้ำ
(กลับบ้านเถอะลูก ของชูชาติ ครุฑใจกล้า)

การมองปัญหาของกวีเป็นผลมาจากความอยุติธรรมของสังคม ความอยุติธรรมยังมาจากผู้มีอำนาจทางบ้านเมืองโดยเฉพาะการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการ ในบทกวี “เผด็จการหมายเลข 3” บอกเล่าการที่ข้าราชการปฏิบัติกับตาสีตาสาอย่างเจ้ากับข้า อยู่ในงานรวมกวีนิพนธ์ **กูคือตะวัน** ของขุน รำยอง **ข้างกองฟาง** ของเวทย์ **ลายของคน** ของ**บัวกันต์ วิลามาศ** และ **กระจกนางฟ้า** ของ**ไพฑูรย์ พรหมวิจิตร** ในบทกวี “ที่พึ่งสุดท้าย” ไพฑูรย์บอกเล่าไว้ว่า

เมื่อสังคมแบ่งชนชั้นกั้นขวาง จึงหนทางอิทธิพลล้นฟ้า
ราษฎรติดดินคนธรรมดา ถูกเข่นฆ่ามรณังตายทั้งเป็น
เงินฟาดหัวปิดปากเพื่อปกป้อง เพียงพวกพ้องสร้างภาพใครฤาเห็น
เสวยสุขท่ามทุกข์ผู้ลำเค็ญ เปลี่ยนประเด็นผู้ร้ายกลายเป็นดี
บ้านนอกคอกนานั้นต้อยต่ำ เป็นเวรกรรมตกอับแทบทุกที่
เพียงเสียงนกเสียงกาไม่เข้าที โลกวันนี้อับจนทุกหนทาง
รึ พึ่งใครไหนเล่าในเมืองหลวง แม้เมื่อทวงถามสิทธิ์ถูกลบล้าง
ผู้ใดเห็นหยาดหยดน้ำตานาง ไฟสว่าง ทว่าหวังเศร้าวังเวง
(กระจกนางฟ้า ของไพฑูรย์ พรหมวิจิตร)

แม้การสะท้อนปัญหาของสังคมชนบทจะยังมีอยู่และผู้ทำหน้าที่บอกเล่าจะเป็นกวีในพื้นที่เป็นส่วนใหญ่ แต่ก็คงจะมองข้ามไปไม่ได้ เพราะนี่คือความจริงที่เห็นและเป็นอยู่ นอกจากชีวิตของผู้คนในชนบทแล้วปัญหาของเมืองก็ยังคงถูกหยิบยกมาไว้ในกวีนิพนธ์ ให้ทำหน้าที่บอกเล่าความสับสนวุ่นวายของ

คนเมืองหลวงดังบทกวี “ชีวิตคนกรุง” ในรวมกวีนิพนธ์**นาวาชีวิต**ของ**ประโยชน์** บทกวี “บทเพลงจากเมืองยนต์” ของจักษณ์ จันทร ความล่มสลายของสถาบันครอบครัว การเลี้ยงดูเด็ก ใน **มนุษย์เล็กเล็ก** ของ**สมชาย บำรุงวงศ์** **ในอ้อมกอด** ของ**ปณิธิ ภูศรีเทศ** กระแสความหลงใหลในวัตถุและความโลภความเสื่อมทางจริยธรรม ดังในบทกวี “ภาพ” ของประโยชน์ ว่า

คนบางคนหลงใหลในวัตถุ *มีคนยุให้พอใจในแสงสี*
เมืองหลวงเมืองแฟชั่นนั่นว่าดี *บนเวทีหนุ่มสาวโก้เดินโชว์กาย*
เยาวชนเลียนแบบบ้างอย่างใจกล้า *สวมเสื้อผ้าเปิดหน้าหลังเปิดทั้งหลาย*
สาววัยรุ่นที่ทำหน้าหนายิ่งท้าทาย *ยั่วคนร้ายให้ข่มขืนทุกคืนวัน*

(นาวาชีวิต ของประโยชน์)

กวีนิพนธ์ร่วมสมัยยังวิพากษ์วิจารณ์สังคมไทยด้วยน้ำเสียงท่าทีหลากหลายมีทั้งเสียดสี เหน็บแนม ตรงไปตรงมา จากปรากฏการณ์ทางสังคมปัจจุบันที่มีปัญหาหลากหลาย เช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาการศึกษา ปัญหาการทิ้งถิ่นฐานบ้านเกิด ปัญหาการศาสนา ปัญหาการเมือง สะท้อนไว้ใน **ความสุขของแผ่นดิน** ของ**พิชชา ถาวรรัตน์ ผู้พ่ายฝัน** ของ **ว. อรวรรณ** **นาวาชีวิต** ของ**ประโยชน์ ดอกสร้อยร้อยใจ ดอกไม้ร้อยรัก** ของ**สุวัฒน์ ไวจรรยา** รวมถึงการหลงใหลในกระแสวัฒนธรรมต่างชาติ ปัญหาเหล่านี้กวีแสดงทัศนะที่สร้างสรรค์ ทั้งชี้บอกต้นเหตุแห่งปัญหาเพราะความโลภหลงความเขลาขลาดอวิชชา ความหลงใหลขาดวิจารณญาณไตร่ตรอง ความฟุ้งเฟ้อยึดติดกับ “วัตถุ” มากกว่าคุณค่าทางจิตใจ

น้ำเสียงของกวีชี้ชวนให้มองเห็นปัญหาด้วยการวิงวอน เสียดสี หรือบอกให้กระทำอย่างตรงไปตรงมา หรือแสดงความสมเพชเวทนา และตั้งคำถามกับปัญหาที่เกิดขึ้นซ้ำซาก พิชชา ถาวรรัตน์ เป็นผู้หนึ่งที่ชี้ชวนให้เห็นว่าประเทศไทยยังมี “บุญ” แผ่นดินไทยยังมีสุขด้วยพระบรมโพธิสมภารบารมีแห่งองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยบอกเล่าผ่านมุมมองของชายชรา

ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นในปัจจุบันตามหน้าหนังสือพิมพ์รายวัน กวีร่วมสมัยไทยรับรู้ปัญหานี้ไปพร้อมกับนำมาเสนอในบทกวี "เมืองไทยวันนี้" ของ ว. อรวรรณ บันทึกเล่าขานไว้ว่า

เที่ยงวันนี้...
นมหวานหวานแจกนักเรียนว่าอาจม
...ดึกวันนี้
จับกลุ่มมั่วสุมสารพัน
อรุณรุ่งมุ่งฟังข่าวสารใหม่
ขยับเลื่อนจอภาพเสียงสั่นเทา
ข่าวสารล้วนมีแต่เรื่องขม
ปุ๋ยทดลองซ่อนปมล้มระนาว
พวกตีนผีประลองรถหฤหรรษ์
ตำรวจต้อนตรวจฉี่กันยันรุ่งเช้า
ตื่นเต้น ปลื้มใจปนเปเศร้า
บัดนี้เรา...มีกระทรวงวัฒนธรรม
(ผู้พ่ายฝัน ของ ว. อรวรรณ)

ไข้หวัดนก : ต้นปี พ.ศ. 2547

ข่าวว่านกบรรลัยเพราะไข้หวัด
ไก่ล้มตายหลายคอกบอกอาการ
รัฐบาลบอกมิใช่เป็นไข้หวัด
กินไก่โชว์ออกข่าวกล่าวสาธก
ชาวบ้านไม่ระวังผิดสังเกต
เด็กหลายคนสิ้นใจในเร็ววัน
เชื้อไวรัสเรื้อรังเข้าสังหาร
เล่าลือขานพวกสัตว์ติดหวัดนก
คณะรัฐมนตรีไม่วิตก
แม้นายกยิ้มรื่นยังยืนยัน
กินไก่เป็ดป่วยไข้ถึงคับขัน
พ่อแม่พลันกันแสงแสลงใจ
(โศกาภิวัตน์ ของชัยพร ศรีโบราณ)

กวีนิพนธ์ร่วมสมัยจึงยังทำหน้าที่ชี้ชวนถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ทั้งบอกสาเหตุของปัญหารวมถึงมองหาทางออกไปพร้อม ๆ กัน กวีร่วมสมัยจึงมีพันธกิจเกี่ยวเนื่องกับสภาพสังคมด้วย ด้วยการนำวัตถุดิบจากสังคมมาเป็นพาหนะ ความนึกคิดสะท้อนเป็นเรื่องราวออกมาในกวีนิพนธ์ เป็นการกระตุ้นเตือนสังคมร่วมสมัยให้รับรู้ด้วยทัศนะเชิงสร้างสรรค์ด้วยน้ำเสียงวิพากษ์วิจารณ์อย่างตรงไปตรงมา หรือแฝงไว้ด้วยการเสียดสีสังคมวัตถุนิยมแห่งยุคมายากับปัญหานานัปการ

4. แนวคิดด้านสัมพันธภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

กวีร่วมสมัยยังสืบทอดขนบการใช้ธรรมชาติเป็นอุปกรณ์ในการแสดงความรู้สึกนึกคิด ความงดงามและความซาบซึ้งดื่มด่ำกับธรรมชาติอันเป็นแนวคิดที่เป็นสากลจากกวีนิพนธ์โบราณสู่กวีนิพนธ์ร่วมสมัย จากกลอุปกรณ์ในการถ่ายทอดความคิด อารมณ์ความรู้สึกผนวกกับภาพธรรมชาติที่พานพบหรือสถานที่ที่ผ่านไป ดังใน **นิราศฟากฝั่งบูรพา** ของ**อร่าม อินพุ่ม นิราศภูกระดึง** ของ**สุเมธ รัตนา บทเพลงจากสยาม มณีหยาดฟ้า, บทเพลงจากสยามเมืองฟ้าอมร, บทเพลงจากสยาม** ของ**เปรมวดี แย้มเพกา** มนุษย์ยังสานสัมพันธ์กับธรรมชาติ โดยแสดงให้เห็นว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติและยอมรับว่าธรรมชาติเป็นปัจจัยเกื้อหนุนหล่อเลี้ยงให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้ได้ กวีจึงเสนอภาพแง่งามของธรรมชาติเป็นสัญลักษณ์ของการให้แง่คิดชีวิตงาม ใน **ทะเล** ของ**โกศล กลมกล่อม โต๊ะ หน้าต่าง เก้าอี้** ของ**ชิตะวา มุนินโท เนื่องจากอากาศดี แกงส้มมะละกอและงูปากบุก** ของ**มาลีทอง อาศรมพระจันทร์** ของ**พลัง เพียงพิรุฬห์ คนโง่ปลูกดอกไม้** ของ**วิสุทธิ์ ขาวเนียม พะยอมร่วงที่หนองนาแซง** ของ**สุชาติ เผ่าผม เก็บดอกไม้ร้อย** ของ**วันเนาว์ ยูเด็น โลกเหลือเท่าลูกมะนาว** ของ**บรรณกร กลั่นขจร โคลงฉันท์กาพย์กลอน (คำรักคำกวี)** ของ**คำเมือง เอกน้อย การระเหยไปของบรรพชน** ของ**ธัช ธาดา**

หรือการให้ธรรมชาติเป็นเครื่องสอนใจในบทกวี “ความผิดพลาด” ของโกศล กลมกล่อม เปรียบเทียบภาพธรรมชาติกับความผิดหวังของคนเราโดยให้ธรรมชาติเป็นเครื่องสอนใจ

กวีร่วมสมัยยังให้ความสำคัญกับธรรมชาติในแง่ที่เป็นปรัชญาชีวิตให้ความคิดเกี่ยวกับชีวิตและโลก ธรรมชาติเป็นตัวแทนของความไม่ยึดติดความไม่เที่ยงแท้แน่นอน อนิจจังในธรรมชาติจึงเป็นเครื่องเตือนใจให้ตระหนักว่าชีวิตของมนุษย์ไม่จีรังดังบทกวี “ใบไม้ชรา” ในรวมบทกวีนิพนธ์ **เรืองแสงอรุณ** ของ**วรวุฒิ ภักดีบุรุษ**

ภาพธรรมชาติทั้งหลายในกวีนิพนธ์ร่วมสมัยจึงเป็นอุปกรณ์ในการสื่อถึงความผันแปรของวิถีชีวิต และยังกล่าวย้ำให้มนุษย์ตระหนักถึงบุญคุณของธรรมชาติ อีกทั้งยังปลูกฝังอุดมคติ พลังชีวิตของธรรมชาติกับพลังใจ

ของมนุษย์ให้ยืนหยัดต่อสู้ ดังบทกวี "งามใบไม้-ใบบ่วงกาล" ในรวมบทกวี **ที่ซึ่งขุนเขาทะลุเมฆ** ของ**กานติ ณ ศรัทธา**

ธรรมชาติในบทกวีนิพนธ์ร่วมสมัยอีกหลายบทหลายเรื่อง ไม่ว่าจะเป็น **หมอกฝัน ม่านฟ้า ห่าฝน** ของ**วรภ วรภา หอคอยขอบฟ้า** ของ**จิระ อุ่นเรืองศรี แม่น้ำพระจันทร์** ของ**รายรุ้ง ละอองธาร** หรือบทกวี "บนภูสูง และชายชราคนหนึ่ง" "เราไม่จำเป็นต้องอยู่ใกล้กัน" ในรวมบทกวี **เสียงทะเลาะของคนข้างบ้าน** ของ**มาโนช นิสรา** ต่างนำธรรมชาติมาสู่แนวคิดพินิจธรรมชาติในแง่ที่ให้ความหวัง ให้พลังแก่มวลมนุษย์ ธรรมชาติในกวีนิพนธ์มีหลากหลาย กวีร่วมสมัยนำมาเป็นอุปกรณ์สื่อความคิดทั้งแง่งามอย่างตรงไปตรงมา หรือผสานแนวคิดเชิงปรัชญาที่ให้ข้อคิดต่อการเรียนรู้ชีวิตมนุษย์

เป็นที่สังเกตว่ากวีร่วมสมัยให้ความสำคัญกับธรรมชาติมากขึ้น หลายคนนำเอาธรรมชาติมาสร้างสรรค์เป็นบทกวีนิพนธ์ และไม่ได้มองเพียงว่าธรรมชาติมีความงดงามเพียงอย่างเดียว แต่ยังนำ "ภาพ" ของธรรมชาติมาสื่อเป็นข้อคิด คติธรรม สัมผัสธรรมชาติด้วยตาและปัญญา ทำให้มองเห็นสิ่งที่ธรรมชาติจะบอกกล่าวแก่มนุษย์เรา แม้แนวคิดนี้จะมิได้แตกต่างจากกวีรุ่นก่อนไม่ว่าจะเป็น อังคาร กัลยาณพงศ์ หรือเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ แต่กวีรุ่นใหม่ก็นำมาสืบทอดและมีแง่มุมมองเกี่ยวกับธรรมชาติให้เป็นเครื่องสอนใจเป็นพลังใจมากขึ้น กวีรุ่นใหม่เรียนรู้จากธรรมชาติและนำธรรมชาติมาเป็นใบเบิกทางสู่กวีนิพนธ์ได้อย่างพลิ้วไหวและสวยงาม

5. แนวคิดด้านการแสวงหาอัตลักษณ์ การโหยหาอดีต ความหวังและกำลังใจ

กระแสโลกาภิวัตน์มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนไทย กวีร่วมสมัยของไทยได้สะท้อนให้เห็นผลกระทบของความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุนิยมและเศรษฐกิจที่ทำลายรากเหง้าของวัฒนธรรมไทย กวีนิพนธ์ส่วนหนึ่งหันกลับมามองทบทวนตนเอง กวีรุ่นใหม่มีลักษณะแสวงหาตนเองและเป็นปัจเจกชนสูง ทั้งยังมีการเน้นย้ำเรื่องบทบาทของกวีมากขึ้น จักษณ์ จันทร สะท้อนแนวคิดบทบาทของกวีในบท "ใจกวี" ว่า

เกิดมาเป็นกวี
โสตสดับทุกสิ่งสรรพที่ยลยิน
ดำรงตนเฉกคนสามัญ
คือวิถีอักษรศรีกวีไซร้
ชีวีอุทิศแด่โลกวรรณศิลป์
ไม่ถวิลหาอาวรณ์จ่ายพ่ายหทัย
มีเจ็บปวดป่วยจาบัลย์ทุกข์หมองไหม้
แม้ชีพวายใจจักอยู่ในโลกกวี
(เมรัยรำพัน ของจักษณ์ จันทร)

กวีหลายคนนิยามความเป็นกวีในบท “กวีไม่มีวันตาย” ของบัวกันต์ วิลามาศ กล่าวถึงกวีว่า “กวีขุนพลวงวรรณ มีค่าอนันต์ ก่อเกิดนิยามแห่งตน” และกวีร่วมสมัยยังสื่อแนวคิดการค้นหาตัวเองดังในบทกวี “ทัศนะ : ในฐานะปัจเจกวิสัย” ในรวมบทกวี **โอบปีกภูเขาใต้เงาช้าง** ของ**สิระพล อักษรพันธ์**

นอกจากนี้กวีนิพนธ์ร่วมสมัยยังย้อนเล่า บอกเล่าเรื่องราวในอดีต การย้อนคืนอดีตนับเป็นสัญชาตญาณที่เรียกว่าเป็นการโหยหาอดีต ดังการกลับไปเยี่ยมวัยเยาว์ในบทกวี **แม่น้ำรำลึก** ของ**เรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์** เรื่องราวเป็นเรื่องเล่าของการคืนสู่อดีตแสดงอัตลักษณ์ของกวีที่ผูกพันกับธรรมชาติ ผู้คน ถิ่นฐานในชนบท

กวีนิพนธ์ร่วมสมัยยังบอกเล่าเรื่องราว แง่คิด ให้กำลังใจ สอดแทรกอยู่ในรวมบทกวีนิพนธ์ดังใน **วันหนึ่งดาวจะส่องแสงเคียงตะวัน** ของ**นภกานต์ เธอยังอ่านกวีนิพนธ์อยู่อีกหรือ** ของ**ชญานิน นุ้ยสินธุ์ เธอ : ผู้นั่งอ่านบทกวีในดวงใจ** ของ**กังวาลไพร นามฯ ทอฝันไว้ที่ปลายรุ้ง** ของ**รุ้งแวง ระวีวาว สอดสร้อยมาลาแปลง–ชะนีร่ายไม้** ของ**ก่องแก้ว กวีวรรณ** ใน **โคลงฉันท์กาพย์กลอน (คำรักคำกวี)** ของ**คำเมือง เอกน้อย** กล่าวไว้ในคำนำว่า “ขอให้บทกวีชุดนี้เป็นดังบทเรียนชีวิตที่ทุกหัวใจร่ำร้องหา เป็นกำลังใจต่อการมีชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่าตลอดไป” บทกวีเหล่านี้หลายบทสะท้อนเรื่องราวแห่งความใฝ่ฝัน ให้แง่คิด พลังใจให้ก้าวไปให้ถึงจุดมุ่งหมายแม้ชีวิตจะสุขทุกข์เพียงใด เป็นกวีนิพนธ์สร้างสรรค์กำลังใจ บางเรื่องราวกวีร่วมสมัยพยายามสะกิดเตือนให้ผู้อ่านมองสิ่งเล็ก ๆ ที่คนส่วนใหญ่มองข้าม เป็นเรื่องราวของคนเล็ก ๆ ใน **ประเทศที่สาบสูญ** ของ**ศิริวร แก้วกาญจน์** เรื่องราวของคนในสังคมเมืองที่ว้าวุ่นกับการให้กำลังใจใน **จตุรงคมาลา** ของ**คมทวน คันธนู**

บทบาทของกวีร่วมสมัยนี้ทำหน้าที่เป็นผู้ให้กำลังใจในการดำเนินชีวิต จัดเป็นกวีสร้างสรรค์พลังต่อชีวิต แม้แต่เรื่องราวของการโหยหาอดีตก็สามารถแปรเป็นพลังและแรงบันดาลใจได้เช่นกัน นอกจากนี้ยังมีรวมบทกวีให้กำลังใจโดยเฉพาะ เช่น **คือความรู้สึกของหัวใจ** ของ**ชัยรัตน์ วงศ์เกียรติ์ขจร**

6. แนวคิดเชิงปรัชญาตามหลักพุทธศาสนาเกี่ยวกับโลกและชีวิต

ปรัชญาของกวีไทยเชื่อในเรื่องของอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ชีวิตเป็นทุกข์จึงไม่ควรยึดมั่นถือมั่นต่อสิ่งใด และกวีนิพนธ์ร่วมสมัยยังคงสื่อแนวคิดทางศาสนา ในรวมบทกวี **สรรพสิ่งวิสัย** ของ**เสวต สัจจากุล** บันทึกไว้ว่า

สรรพสิ่งเป็นอยู่ได้ ตามวิสัย
มีกฎเกณฑ์เงื่อนไข แน่แท้
ไม่มีสิ่งใดใด วิเศษอยู่ เลยนา
เมื่อประจักษ์ความจริงแล้ ต่างล้วนธรรมดา

(สรรพสิ่งวิสัย ของเสวต สัจจากุล)

บางครั้งการนำเสนอกวีนิพนธ์ในลักษณะคำสอนทางพุทธศาสนามักนำเอาหลักธรรมทางพุทธศาสนามาประกอบด้วย เช่น บทกวี “ธรรมคือคุณากร” ในรวมบทกวี **กาพย์กลสุภาษิต** ของ**สมคิด แผนสมบูรณ์** ลักษณะของกวีนิพนธ์ร่วมสมัยนี้เป็นเรื่องราวของคำสอนโดยตรง และมักอิงอยู่กับหลักพุทธศาสนา หรือนำหลักธรรมมาประกอบด้วยเสมอ

จากสภาพการณ์ทางด้านกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย และการนำเสนอเนื้อหาแนวคิดของกวีนิพนธ์ไทยปัจจุบัน เราอาจจะทำนายอนาคตกวีนิพนธ์ได้บ้าง ดังนี้

1. กวีนิพนธ์ที่แสดงทัศนะเกี่ยวกับความรักยังคงมีอยู่ต่อไป
2. กวีนิพนธ์ประเภทที่เสนอเนื้อหาเกี่ยวกับสภาพเหตุการณ์ทางสังคมก็เป็นอีกประเภทหนึ่งที่ยังคงอยู่คู่กับสังคมและความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ยังคงเป็นวัตถุดิบที่กวีร่วมสมัยให้ความสำคัญและนำมาเสนอในวงผู้เสพกวีนิพนธ์หรือตามหน้ากระดาษหนังสือพิมพ์และนิตยสารทั่วไป

3. กวีนิพนธ์ประเภทที่เสนอเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมชาติแต่แฝงแง่คิดเชิงปรัชญาจะคงมีการนำเสนอออกมาเพิ่มมากขึ้น กวีร่วมสมัยจะให้ความสำคัญและเรียนรู้จากธรรมชาติไปพร้อมกัน บ่งบอกสัมพันธภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติซึ่งคงปรากฏอย่างสม่ำเสมอในหน้าหนังสือพิมพ์ นิตยสาร และรวมบทกวี

แต่ก็เป็นที่สังเกต ผลงานของกวีส่วนใหญ่จะเป็นผลงานของกวีรุ่นใหม่และกวีเหล่านี้มีผลงานไม่มากนัก งานแรก ๆ มีกล่าวถึงธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ ถึงกระนั้น ถ้าได้สร้างสรรค์งานอย่างต่อเนื่อง และพินิจธรรมชาติในเชิงปรัชญาผสานกับการนำเสนอในรูปแบบกวีนิพนธ์ที่ลงตัว ก็คงทำให้งานแนวนี้เติบโตไปได้ด้วยดี

5. การสืบทอดวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ของกวีนิพนธ์ไทย

5.1 กวีนิพนธ์ไทยกับการเปล่งเสียง

กวีนิพนธ์ของไทยแต่เดิมไม่ว่าจะเป็นราชสำนักหรือชาวบ้านจะให้ความสำคัญกับเรื่องของเสียงหรือจังหวะเป็นสิ่งสำคัญ ในกรณีของกวีนิพนธ์พื้นบ้านก็ใช้เสียงในการขับ การสวด หรือการร้องเล่นตามวิถีชีวิตของชุมชน อาจจะมีเครื่องดนตรีง่าย ๆ ประกอบ[24] บทขับบทร้องส่วนใหญ่ก็ใช้คำง่าย ๆ เป็นคำไทยแท้ จำนวนคำ สัมผัส จะเป็นประเภทร่าย กาพย์ กลอน ลงเสียงสัมผัสท้ายบาทเป็นเสียงเดียวกัน ที่เรียกว่ากลอนหัวเดียว[25]

กวีนิพนธ์ของราชสำนักก็ใช้อ่านในงานพระราชพิธี หรือขับร้องในบทเล่นโขนหนังสำหรับการแสดงที่เกี่ยวเนื่องกับการยอเกียรติพระมหากษัตริย์ ไม่ว่าจะเป็นกวีนิพนธ์ของราชสำนักหรือชาวบ้านต่างก็ให้ความสำคัญกับท่วงทำนองของการเปล่งเสียงมาก แต่ปัจจุบันคนไม่นิยมการอ่านออกเสียง ถ้าเป็นการอ่านเองก็จะอ่านคนเดียวเงียบ ๆ เป็นส่วนใหญ่ ในปัจจุบันมีกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อสนับสนุนด้านการกวีและกวีไทย โดยจัดให้มีการเผยแพร่กวีนิพนธ์ด้วยการอ่าน การร้อง การแสดง โดยเปิดโอกาสให้ผู้เสพได้ดูได้ฟัง ซึ่งบางครั้งผู้อ่านก็คือกวีปัจจุบันหรือเป็นเจ้าของผลงานนั่นเอง

5.2 ฉันทลักษณ์ในกวีนิพนธ์ไทย

กวีร่วมสมัยสร้างสรรค์ผลงานโดยยังคงแสดงภูมิเรื่องฉันทลักษณ์เช่นกวีโบราณแต่อาจจะไม่ถึงระดับของกวีนิพนธ์แต่ก่อน และไม่สามารถสร้างสรรค์งานฉันทลักษณ์ทุกประเภทได้ แต่ก็ยังรักษาขนบเดิมของบางประเภทไว้แม้บางส่วนไม่เป็นที่นิยมหรือไม่เข้ากับยุคสมัยก็ตาม เจ้าของรวมบทกวีชุด "นาฏกรรมบนลานกว้าง" ซึ่งได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยม (ซีไรท์) ประจำปี 2526 กล่าวว่า "แนวโน้มคนเขียนกวีฝีมือดีที่เข้าใจมัน รู้จักปรับรับปรับรุกประยุกต์เล่นอย่างถึงแก่น ย่อมขาดแคลนแล้วหายในท้ายที่สุด ผมเป็นมนุษย์ตัวสุดท้ายก็เป็นได้สำหรับแวดวงนี้"[26]

อย่างไรก็ตาม งานประพันธ์ที่นิยมกันมากและมีแนวโน้มว่าคงอยู่อีกนานเท่านาน คืองานประพันธ์ประเภทกลอน แต่กวีร่วมสมัยก็พยายามนำพาเอกลักษณ์ของตน เช่น พนม นันทพฤกษ์ ปรับคำและลีลาให้เสียงดุ ห้วน คล้ายเสียงพื้นถิ่นทางใต้ แต่แพรวพราวไปด้วยการเล่นสัมผัสพยัญชนะเช่นเดียวกับบางบทของประกาย ปรัชญา บางบทของธัช ธาดา และรูญระโนด เป็นต้น หรือไม่ก็พยายามนำมาผสมผสานกับเสียงกลบท เช่น แรคำประโดยคำ เน้นเล่นเสียง เล่นคำเป็นชุด ทำให้เกิดการทอดจังหวะเสียงและความอ่อนหวาน กวีที่สร้างสรรค์งานลีลาเดียวกันนี้ก็สืบทอดต่อความนิยมมาถึงโชคชัย บัณฑิต สมศักดิ์ ทวีทรัพย์ และวิลักษณ์ ศรีป่าซาง เป็นต้น อีกลักษณะหนึ่งเป็นการผสานเสียงกลบท แต่เน้นการเลือกคำ เล่นเสียง เล่นภาพพจน์ แต่ไม่ทอดอ่อน เช่นแรคำ หากสั้นห้วนแบบพนม นันทพฤกษ์ เป็นท่วงทำนองของประกาย ปรัชญา ซึ่งทรงอิทธิพลต่อกวีรุ่นหลัง เช่น พจนาด พจนาพิทักษ์ ศิริวร แก้วกาญจน์ เรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ เป็นต้น[27]

นอกจากกลอนแล้ว คำประพันธ์อีกประเภทหนึ่งที่เป็นที่นิยมคือกาพย์กวีร่วมสมัยนำเอาเพลงพื้นบ้านตระกูล "กลอนหัวเดียว" มาประดิษฐ์เป็นฉันทลักษณ์เรียกว่า "กาพย์หัวเดียว" เป็นผลงานสร้างสรรค์ของศิวกานท์ ปทุมสูติ เช่น กาพย์นางแซว 17 กาพย์ดอกฝน 13 กาพย์รวงข้าว 11 กาพย์คมเคียว 20 กาพย์เต้นกำ 16 กาพย์สาวหาบน้ำ 13 กาพย์ควายสะบัดหญ้า 10 กาพย์แสงตะวัน 14 เป็นต้น

ประดิษฐ์การทางฉันทลักษณ์ใหม่เป็นสิ่งที่กวีร่วมสมัยพยายามคิดผสมผสานและสร้างสรรค์ กวีพื้นบ้านอย่าง แสง ศรศักดา ก็นำเอาฉันทลักษณ์พื้นถิ่นอีสานมาผสมผสานและสะท้อนออกมาในรูปแบบบทกวีภาษาไทยและสำนวนสำเนียงอีสาน นอกจากนี้กวีร่วมสมัยก็ยังนิยมใช้กวีนิพนธ์อิสระประเภทกลอนเปล่าเพิ่มมากขึ้น รวมถึงใช้รูปแบบของวรรณรูปสัมพันธ์กับเนื้อหาของบทกวีก็มีบ้างประปราย

5.3 ศักดิ์ของคำในกวีนิพนธ์ไทย

กวีนิพนธ์จะงดงามก็ขึ้นอยู่ที่การเลือกใช้คำหรือการสรรคำ ถ้าคำที่นำมาใช้สื่อความได้ตรง ผสานรับกับเสียง จังหวะ และความคิดด้วยแล้วจะช่วยสื่อทั้งภาพและเสียงได้อย่างชัดเจน อำนาจหรือพลังของคำนี้คือ "ศักดิ์ของคำ" การสรรคำและการเรียงร้อยคำของกวีนั้นนับได้ว่าทำให้คำมีอำนาจหรือมีพลังมากขึ้น[28] คำที่ใช้ในกวีนิพนธ์แต่โบราณมักใช้คำสูง เช่น คำบาลี สันสกฤต หรือเขมร อีกทั้งยังนิยมแผลงคำอีกด้วย แต่จากที่มีผู้สร้างและผู้เสพเพียงกลุ่มหนึ่งเท่านั้นที่เชี่ยวชาญและใช้ภาษาเหล่านี้จนสามารถ "เข้าถึง" อรรถรสของภาษาที่ใช้ในวรรณคดีได้ ต่อมางานเขียนสมัยหลัง ๆ เริ่มลดความนิยมในการใช้ศัพท์ที่ห่างไกล และแปลกตาเหล่านี้ คำที่ใช้จึงมักเป็นคำที่เข้าใจได้ง่ายและชัดเจนมากกว่า[29]

ปัจจุบันคำที่ใช้ในกวีนิพนธ์ส่วนใหญ่เป็นคำง่าย ๆ ไม่เน้นอลังการหรือการตกแต่งทางภาษา เน้นคำง่าย งาม สื่อความได้ตรง เพียงแต่ต้องสร้างสรรค์จากใจ เจียระไนด้วยความตั้งใจ ดังที่ กุสุมา รักษมณี กล่าวไว้ว่า "ถ้าถ้อยคำเป็นพลอยสีอยู่ตามที่ต่าง ๆ กวีก็เป็นช่างเจียระไนและจัดวางให้พลอยนั้นได้รูปเหมาะ และอยู่ในที่เหมาะเพื่อให้ดูโดดเด่นส่องแสงแรงกล้าอย่างมีพลังตาม "ศักดิ์ของพลอย"[30]

6. การสนับสนุนกวีและการจัดพิมพ์กวีนิพนธ์

6.1 กวีนิพนธ์กับแรงจูงใจของกวี

แต่เดิมแรงจูงใจของกวีที่ก่อเกิดเป็นกวีนิพนธ์ในสมัยแต่ก่อนเกิด

จากความชื่นชมยินดีในความกล้าหาญหรือบุญบารมีของพระมหากษัตริย์ หรือความศรัทธาในการสืบสานพุทธศาสนา หรือเกิดจากต้องการความบันเทิง จึงเป็นแรงจูงใจให้สร้างสรรค์กวีนิพนธ์ รวมถึงแรงจูงใจที่มาจากความคิดที่ว่า "อดสูดูไขษย กวีฤาแล้งแหล่งสยาม" ความสำนึกในคุณค่าของงานประพันธ์ในฐานะเป็นเครื่องบ่งบอกความเจริญทางวัฒนธรรมของชาติก็ยังดำรงอยู่สืบมา ดังพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ว่า

นานาประเทศล้วน นับถือ
คนที่รู้หนังสือ แต่งได้
ใครเกลียดอักษรคือ คนป่า
ใครเยาะกวีไซร้ แน่แท้คนดง

ปัจจุบันแรงจูงใจของกวีนิพนธ์ร่วมสมัยส่วนหนึ่งเกิดขึ้นเพราะใจรักอยากเป็นกวี หลายคนบอกเล่าที่มาของแรงบันดาลใจให้เราได้ทราบ เรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ อ่านกวีนิพนธ์เรื่อง "วารีดุริยางค์" ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ อันเป็นแรงบันดาลใจอย่างแรงกล้าต่อมาให้หัดขีดเขียน หลายคนมีแรงจูงใจแรงผลักดันจากการปลูกฝังจากครอบครัว เช่น วรภ วรภา หรือประสบการณ์ทางภาษาในรูปแบบต่าง ๆ ก็เอื้อต่อการหล่อหลอมความเป็นกวี เช่น วัฒน์ วรรลยางกูร เรียนรู้จากการพากย์มวยทางวิทยุกระจายเสียง การฝึกฝนในด้านภาษากฎหมายช่วยการแสดงออกด้วยภาษากวี เช่น เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ เป็นต้น[31]

ธัช ธาดา บอกเล่าแรงจูงใจในการเขียนกวีนิพนธ์ว่าเริ่มหัดเขียนกลอนเพราะมีความรัก และเริ่มเขียนจริงจังเมื่อเรียนอยู่ระดับอุดมศึกษา ในผลงานรวมบทกวี "การระเหยไปของบรรพชน" ธัช กล่าวว่า

แม้กวีมีสิทธิ์ที่จะเขียนบทกวีเพื่อสะท้อนชีวิตและสังคมที่ดำเนินอยู่ไปตามสภาพความเป็นจริง แต่ก็ต้องไม่ลืมว่ากวีก็ได้เกิดมาเพื่อมีหน้าที่ที่จะเขียนถึงสิ่งที่อ่อนโยน เพื่อปลอบประโลมและจรรโลงชีวิตในสังคมที่เต็มไปด้วยความโหดร้ายด้วย ทั้งนี้ก็เพื่อให้ชีวิตที่ตกอยู่ในห้วงแห่งความทุกข์ยากเหล่านี้

มีโอกาสได้สัมผัสความรื่นรมย์และความรู้สึกที่ดี ๆ บ้าง อีกทั้งเพื่อไม่เป็นการซ้ำเติมชีวิตและสังคมอีกทางหนึ่งด้วยเหมือนกัน (หน้าคำนำ)

อย่างไรก็ตาม แม้กวีร่วมสมัยจะมีแรงบันดาลใจจากความรักการกวีเป็นพื้นฐาน แต่ส่วนหนึ่งก็คงสร้างสรรค์งานด้วยแรงศรัทธาทางศาสนา เช่น **มหารัตนพิมพวงศ์คำฉันท์ฯ** ของ**ชูชาติ ชุ่มสนิท** ความศรัทธาและความรักที่จะเป็นกวีทำให้ปัจจุบันมีกวีรุ่นใหม่เกิดขึ้นหลายคน

6.2 ผู้สร้างและผู้เสพกวีนิพนธ์

ผู้สร้างและผู้เสพกวีนิพนธ์แต่ก่อนหน้านั้นมีหลายระดับ อาจจะจำแนกได้เป็น ชาววัง ชาววัด และชาวบ้าน ถ้าเป็นชาววังผู้สร้างก็จะเป็นพระเจ้าแผ่นดินหรือกวีในราชสำนัก รวมถึงผู้เสพก็จะเป็นชนกลุ่มเดียวกันด้วย ในขณะที่ชาววัดส่วนใหญ่เป็นพระภิกษุหรือฆราวาสที่รู้ภาษาบาลีดีพอที่จะถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ ให้ชาวบ้านฟัง กลุ่มชาวบ้านก็จะมีกวีนิพนธ์เพื่ออ่านหรือขับให้ฟังกันเอง เป็นที่จดจำแล้วส่งต่อแบบปากต่อปาก หรือที่เรียกกันว่ามุขปาฐะ ผู้เสพมีจำนวนมากและอยู่ในวงกว้างอาจจะเรียกว่าเป็นมหาชนก็ได้[32]

ปัจจุบันผู้สร้างคือบุคคลทั่วไปที่มีใจรักการกวี และมีกวีรุ่นใหม่เกิดขึ้นหลายคน เช่น ชวาลา ชัยมีแรง ศิริวร แก้วกาญจน์ เรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ วิภาพ คัญทัพ พรชัย แสนยะมูล วาสนา บุญสม สุขุมพจน์ คำสุขุม ปณิธิ ภูศรีเทศ สมชาย บำรุงวงศ์ ภู ภัทรชนนท์ พิเชษฐ์ศักดิ์ โพธิ์พยัคฆ์ บัวกันต์ วิลามาศ วิสุทธิ์ ขาวเนียม ชิตะวา มุนินโท กังวาลไพร นามฯ ก่องแก้ว กวีวรรณ จิระ อุ่นเรืองศรี พลัง เพียงพิรุฬห์ อภิชาติ จันทร์แดง และสิระพล อักษรพันธ์ กวีเหล่านี้ทำงานอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2530-2540 เป็นต้นมา

ผู้สร้างมีมากขึ้นแต่ผู้เสพกลับลดลง เป็นไปได้ว่าส่วนหนึ่งเกิดจากการเข้าไม่ถึงความงามเชิงวรรณศิลป์ และมองไม่เห็นคุณค่าของความงามความไพเราะทางภาษา กับอีกส่วนหนึ่งเลือกเสพงานประเภทอื่นที่เข้าถึงได้ง่ายไม่ต้องพินิจพิเคราะห์ จึงกลายเป็นว่าปัญหาของกวีนิพนธ์ไม่ได้อยู่ที่ผู้สร้างแต่อยู่ที่ผู้เสพที่เหลือจำกัดเฉพาะกลุ่ม และลดลงอย่างน่าใจหาย

6.3 ผู้อุปถัมภ์กวีจากอดีตสู่ปัจจุบัน

เดิมผู้อุปถัมภ์กวีคือสถาบันพระมหากษัตริย์ หากเป็นพ่อเพลงแม่เพลงก็เล่นเพลงพื้นบ้านเป็นงานอดิเรก แต่ปัจจุบันการเป็นกวีต้องทำเป็นงานอดิเรกนอกเหนือจากงานประจำ ด้านการจัดพิมพ์โดยมีสำนักพิมพ์เป็นผู้สนับสนุนก็จะมีการพึ่งพิงเรื่องผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะการจัดพิมพ์กวีนิพนธ์รวมเล่มยิ่งเป็นเรื่องยาก ด้วยตลาดที่แคบลงกว่าแต่ก่อน แม้บางคนจะพิมพ์เอง ขายเอง ก็ขาดทุนเอง

ถ้าย้อนกลับไปสมัยหลังก็จะพบว่าการสนับสนุนการกวีมีการตั้งเป็นองค์กรขึ้นมาสนับสนุน เช่น โบราณคดีสโมสรในสมัยรัชกาลที่ 5 วรรณคดีสโมสรในรัชกาลที่ 6 หรือสมาคมวรรณคดีในสมัยรัชกาลที่ 7 รวมทั้งนิตยสารในยุคนั้นก็เปิดคอลัมน์สำหรับผู้สนใจลงผลงานเกี่ยวกับกวีนิพนธ์ ปัจจุบันกวีนิพนธ์ยังได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ แต่เนื่องจากสำนักพิมพ์ส่วนใหญ่มักมุ่งเรื่องที่ได้รางวัลเป็นจุดขายมากกว่าการรวมเล่ม สำหรับกวีธรรมดาจึงเป็นเรื่องยาก

ในคำนำของกวีนิพนธ์ร่วมสมัยหลายเล่มบ่งบอกไว้เป็นที่ชัดเจนเหมือนกันของความอับจนในการเผยแพร่หรือจัดพิมพ์กวีนิพนธ์ เช่น ในคำนำ **ในอ้อมกอด** ของ**ปณิธิ ภูศรีเทศ** บอกกล่าวไว้ว่า “คนขายบทกวี (บางคน) บอกฉันว่าบทกวีมีค่า แต่น่าขัน วางแผงกี่เล่ม-กี่เล่ม-เหลือเท่านั้น” กวีส่วนใหญ่ก็รู้ว่ากระแสของกวีนิพนธ์ใกล้จะแห้งขอด[33] เพราะสำนักพิมพ์ส่วนใหญ่ต่างก็ไม่กล้าลงทุนกับตลาดหนังสือประเภทกวีนิพนธ์ ซึ่งยอดขายสูงสุดสำหรับเล่มที่เข้าร้านหนังสือตามระบบจัดจำหน่ายตามปกติอยู่ที่ประมาณ 300-500 เล่มเท่านั้น ในหน้าคำนำหนังสือรวมบทกวีนิพนธ์ **อาศรมพระจันทร์** สำนักพิมพ์บ้านเขาน้อย ภูเก็ต กล่าวไว้ชัดเจนว่า

> *“ในสมัยปัจจุบันที่โลกกำลังเคลื่อนไปภายใต้อิทธิพลของจักรราศีแห่งวัตถุนิยมนั้น มีน้อยคนนักที่จะให้คุณค่าในกวีนิพนธ์ หนังสือบทกวีแทบจะหาสำนักพิมพ์รับพิมพ์ไม่ได้ด้วยเหตุผลที่ว่ายุคนี้กาลเวลา และสรรพสิ่งล้วนมีราคา*

ค่างวด และไม่ค่อยมีผู้ใดในสมัยนี้มีเวลาและสภาพจิตที่พร้อมจะรับรสแห่งบทกวีได้ อย่างดีที่สุดที่หนังสือรวมบทกวีขายได้ก็คงไม่เกินสามร้อยเล่มไปมากมายเท่าไหร่นัก ซึ่งจำนวนนี้ในสายตาของนายทุนแห่งวงการหนังสือนั้นนับว่าเป็นการลงทุนที่สูญเปล่าโดยสิ้นเชิง (หน้าคำนำ)"

แม้กวีนิพนธ์จะเป็นมรดกของไทย แต่จากสภาพการณ์ปัจจุบันนี้ สังคมไทยคงต้องหันกลับมาให้ความสำคัญกับกวีนิพนธ์ให้มากขึ้น ไม่ใช่เฉพาะหน้าที่ของคนรักกวีนิพนธ์เท่านั้น แต่ควรเป็นหน้าที่ของทุกคน

[1] ผู้เขียนขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จาตุรี ติงศภัทิย์ ผู้ให้สัมภาษณ์และให้ความรู้เรื่องกวีนิพนธ์อังกฤษ วันที่ 21 กันยายน พ.ศ. 2547.

[2] สุมาลี วีระวงศ์, "อนาคตของกวีนิพนธ์" ใน *ภาษาและวรรณกรรมสาร : ภาษาและวรรณกรรมไม่เคยตาย* (กรุงเทพฯ : แซทโฟร์ พริ้นติ้ง จำกัด, 2526), หน้า 15.

[3] ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, "หัวเลี้ยวของวรรณคดีไทย," *วรรณไวทยากรณบับวรรณคดี* (พระนคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2514), หน้า 63.

[4] อวยพร มิลินทางกูร, *ลักษณะคำประพันธ์ร้อยกรองของไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2475-2501* วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519. หน้า 27.

[5] เรื่องเดียวกัน, หน้า 56.

[6] เรื่องเดียวกัน, หน้า 57.

[7] เรื่องเดียวกัน, หน้า 85.

[8] เรื่องเดียวกัน, หน้า 112.

[9] ประอรรัตน์ บูรณมาตร์, *หลวงวิจิตรวาทการกับบทละครประวัติศาสตร์* (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528), หน้า 55.

[10] เสถียร จันทิมาธร, *หนอนหนังสือ* (พระนคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2519), หน้า 179.

[11] อวยพร มิลินทางกูร, *ลักษณะคำประพันธ์ร้อยกรองของไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2475-2501* วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519. หน้า 148.

[12] เสถียร จันทิมาธร, "วิวัฒนาการของร้อยกรองสมัยใหม่," *วิวัฒนาการของวรรณกรรมไทย* ชุมนุมวรรณศิลป์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2517. หน้า 143.

[13] สุชาติ สวัสดิ์ศรี, "จิตสำนึกขบถในวรรณกรรมไทยสมัยใหม่," *ภาษาและหนังสือ* ปีที่ 29 (พ.ศ. 2541) : 85.

[14] เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

[15] จากบทกลอนว่า "ฉันเยาว์ฉันเขลาฉันทึ่ง ฉันจึงมาหาความหมาย ฉันหวังเก็บอะไรไปมากมาย สุดท้ายให้กระดาษฉันแผ่นเดียว"

[16] นศินี วิทูธีรศานต์, *วิเคราะห์วรรณกรรมแนวประชาชน* (กรุงเทพฯ : สยามวรรณกรรม, 2519), หน้า 3.

[17] ชวน เพชรแก้ว, *ร้อยกรองสมัยใหม่* พิมพ์ครั้งที่ 2. (นครศรีธรรมราช ภาควิชาภาษาไทย วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, 2523), หน้า 56.

[18] ภายหลังบทกวีเหล่านี้นำมารวมเล่ม เช่น "บทกวีเพื่อชีวิต" "ลำนำชีวิตเชิงกวีชื่อพลิกฟ้าคว่ำแผ่นดิน" และ "รวมบทกวีต่อสู้กู้ชาติเอกราชอธิปไตย" ของรวี โดมพระจันทร์ "เราจะฝ่าข้ามไป" "ด่านสาวคอย" ของวิสา คัญทัพ และ "น้ำท่วมฟ้า ปลากินดาว" วิสา คัญทัพ เขียนร่วมกับประเสริฐ จันดำ "ก่อนไปสู่ภูเขา" ของสถาพร ศรีสัจจัง "ไปกับความคับแค้น" ของประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุล ฯลฯ

[19] ชัยสิริ สมุทวณิช, *วรรณกรรมการเมืองไทย* พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพฯ : สายธาร, 2544), หน้า 46.

[20] ชวน เพชรแก้ว, *ร้อยกรองสมัยใหม่* พิมพ์ครั้งที่ 2. (นครศรีธรรมราช ภาควิชาภาษาไทย วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, 2523), หน้า 74.

[21] รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, "บริบททางการเมือง สังคม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์เท่าที่มีผลกระทบต่อกวีนิพนธ์ร่วมสมัยของไทย" ใน *กวีนิพนธ์ร่วมสมัย : บทวิเคราะห์และสรรนิพนธ์* (กรุงเทพฯ : ศยาม, 2544), หน้า 23-24.

[22] ธัญญา สังขพันธานนท์, "ร้อยกรองการเมืองไทยจากทศวรรษ 2490-พฤษภาทมิฬ" ใน *ปรากฏการณ์แห่งวรรณกรรม* (กรุงเทพ ฯ : นาคร, 2538), หน้า 57.

[23] เรื่องเดียวกัน, หน้า 69.

[24] ชมัยพร แสงกระจ่าง, "วัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ของกวีนิพนธ์ไทย" ใน *กวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย : บทวิเคราะห์และสรรนิพนธ์* (กรุงเทพฯ : ศยาม, 2544), หน้า 37.

[25] สุภาพร มากแจ้ง, *กวีนิพนธ์ไทย* (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2532), หน้า 123.

[26] คมทวน คันธนู, *จตุรงคมาลา* (กรุงเทพฯ : มิ่งมิตร, 2546), หน้า คำนำ.

[27] ชมัยพร แสงกระจ่าง, "วัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ของกวีนิพนธ์ไทย" ใน *กวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย : บทวิเคราะห์และสรรนิพนธ์* (กรุงเทพฯ : ศยาม, 2544), หน้า 38.

[28] กุสุมา รักษมณี, "ศักดิ์ของคำ" ใน *วรรณนัยวินิจ* (กรุงเทพฯ : แม่คำผาง, 2547), หน้า 154.

[29] กุสุมา รักษมณี, *ดั่งรัตนะแห่งโกสินทร์* (กรุงเทพฯ : ศยาม, 2537), หน้า 205.

[30] กุสุมา รักษมณี, "ศักดิ์ของคำ" ใน *วรรณนัยวินิจ*, หน้า 154.

[31] เจตนา นาควัชระ, *ศิลป์ส่องทาง* (กรุงเทพฯ : คมบาง, 2546), หน้า 192.

[32] กุสุมา รักษมณี, *ดั่งรัตนะแห่งโกสินทร์* (กรุงเทพฯ : ศยาม, 2537), หน้า 36-37.

[33] กานติ ณ ศรัทธา, *ที่ซึ่งขุนเขาทะลุเมฆ* (กรุงเทพฯ : สยาม-อินเตอร์บุ๊คส์, 2547), หน้าคำนำ.

บรรณานุกรม

หนังสือและวารสาร

กวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย : บทวิเคราะห์และสรรนิพนธ์. กรุงเทพฯ : ศยาม, 2544.

กุสุมา รักษมณี. *วรรณนัยวินิจ.* กรุงเทพฯ : แม่คำผาง, 2547.

_____. *ดั่งรัตนะแห่งโกสินทร์.* กรุงเทพฯ : ศยาม, 2537.

เจตนา นาควัชระ. *ศิลป์ส่องทาง.* กรุงเทพฯ : คมบาง, 2546.

ชลธิรา สัตยาวัฒนา.(บรรณาธิการ). *ครูเทพ.* กรุงเทพฯ : โครงการตำรา สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2526.

ชัยสิริ สมุทวณิช. *วรรณกรรมการเมืองไทย.* พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สายธาร, 2544.

ชวน เพชรแก้ว. *ร้อยกรองสมัยใหม่.* พิมพ์ครั้งที่ 2. นครศรีธรรมราช : ภาควิชาภาษาไทย. วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, 2523.

ธัญญา สังขพันธานนท์. *ปรากฏการณ์แห่งวรรณกรรม.* กรุงเทพฯ : นาคร, 2538.

นศินี วิทูธีรศานต์. *วิเคราะห์วรรณกรรมแนวประชาชน.* กรุงเทพฯ : สยามวรรณกรรม, 2519.

ประอรรัตน์ บูรณมาตร์. *หลวงวิจิตรวาทการกับบทละครประวัติศาสตร์.* กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528.

พลศักดิ์ จิรไกรศิริ. *วรรณกรรมการเมือง.* กรุงเทพฯ : กราฟิคอาร์ต, 2522.

ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ. "หัวเลี้ยวของวรรณคดีไทย," *วรรณไวทยากร ฉบับวรรณคดี.* พระนคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2514.

สุจิตต์ วงษ์เทศ และขรรค์ชัย บุนปาน. *กูเป็นนิสิตนักศึกษา.* พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ธรรมสาร, 2534.

สุชาติ สวัสดิ์ศรี. "จิตสำนึกขบถในวรรณกรรมไทยสมัยใหม่," *ภาษาและหนังสือ* ปีที่ 29 (พ.ศ. 2541) : 85.

สุภาพร มากแจ้ง. *กวีนิพนธ์ไทย.* กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2532.

เสถียร จันทิมาธร. *หนอนหนังสือ.* พระนคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2519.

_____. "วิวัฒนาการของร้อยกรองสมัยใหม่," ใน *วิวัฒนาการของวรรณกรรมไทย.* ชุมนุมวรรณศิลป์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2517.

วิทยานิพนธ์

อวยพร มิลินทางกูร. *ลักษณะคำประพันธ์ร้อยกรองของไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2475-2501.* วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519.

กวีนิพนธ์

กานติ ณ ศรัทธา. *ที่ซึ่งขุนเขาทะลุเมฆ.* กรุงเทพฯ : สยามอินเตอร์บุ๊คส์, 2547.

ก่องแก้ว กวีวรรณ. *สอดสร้อยมาลาแปลง : ชะนีร่ายไม้.* กรุงเทพฯ : สาลศานต, 2547.

กังวาลไพร นามฯ. *เธอ : ผู้นั่งอ่านบทกวีในดวงใจ.* กรุงเทพฯ : การันตการ-พิมพ์, 2546.

กำธร เก่งสกุล. *คือ...ชีวิต.* กรุงเทพฯ : ต้นไม้, 2547.

โกศล กลมกล่อม. *ทะเล.* กรุงเทพฯ : ดับเบิ้ลนายน์, 2543.

ขุน รำยอง. *กูคือตะวัน.* กรุงเทพฯ : สาลศานต, 2547.

คมทวน คันธนู. *จตุรงคมาลา.* กรุงเทพฯ : มิ่งมิตร, 2546.

คำเมือง เอกน้อย. *โคลงฉันท์กาพย์กลอน(คำรักคำกวี).* นครพนม : อักษรธรรม, 2546.

จักษณ์ จันทร. *เมรัยรำพัน.* กรุงเทพฯ : D76 (ดีเจ็ดสิบหก), 2544.

จิระ อุ่นเรืองศรี. *หอคอยขอบฟ้า.* นครศรีธรรมราช : ขอบฟ้าสำนักพิมพ์, 2547.

ชูชาติ ชุ่มสนิท. *มหารัตนพิมพวงศ์คำฉันท์ ตำนานพระแก้วมรกตฉบับสมบูรณ์.* นนทบุรี : บ.ออฟเซ็ท ครีเอชัน. 2545.

ญิบ พันจันทร์. *อิฐก้อนหนึ่งในกำแพง.* กรุงเทพฯ : ศิลปวรรณกรรม, 2547.

ทวีสิทธิ์ ประคองศิลป์. *ระบำอักษร.* กรุงเทพฯ : เพ็ชรสกุลร้อยฝัน, 2547.

เทือก บรรทัด. *บึงพระจันทร์.* กรุงเทพฯ : ศิลปวรรณกรรม, 2547.

นภากานต์. *วันหนึ่งดาวจะส่องแสงเคียงตะวัน.* [ม.ป.ท.], 2547.

บรรณกร กลั่นขจร. *โลกเหลือเท่าลูกมะนาว.* แม่ฮ่องสอน : ปลายฟ้าสาละวิน, 2547.

บัวกันต์ วิลามาศ. *ลายของคน.* กรุงเทพฯ : ว. เพ็ชรสกุล, 2547.

ปณิธิ ภูศรีเทศ. *ในอ้อมกอด.* [ม.ป.ท.] : โมเดิร์นการพิมพ์, 2547.

ประโยชน์. *นาวาชีวิต.* สมุทรสาคร : วิริยะการพิมพ์, 2546.

เปรมวดี แย้มเพกา. *บทเพลงจากสยามมณีหยาดฟ้า.* [ม.ป.ท.], 2547.

_____. *บทเพลงจากสยามเมืองฟ้าอมร.* [ม.ป.ท.], 2547.

_____. *บทเพลงจากสยาม.* [ม.ป.ท.], 2544.

พลัง เพียงพิรุฬห์. *อาศรมพระจันทร์.* ภูเก็ต : บ้านเขาน้อย, 2547.

พิชชา ถาวรรัตน์. *ความสุขของแผ่นดิน.* กรุงเทพฯ : โมมิน, 2546.

พิเชษฐ์ศักดิ์ โพธิ์พยัคฆ์. *เรามีพระเจ้าคนละองค์.* กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย, 2547.

ไพฑูรย์ พรหมวิจิตร. *กระจกนางฟ้า.* กรุงเทพฯ : สานใจคนรักป่า, 2547.

มาลีทอง. *เนื่องจากอากาศดี แกงส้มมะละกอและงูปากบุก.* [ม.ป.ท.] : สุพจน์ การพิมพ์, 2546.

มาโนช นิสรา. *เสียงทะเลาะของคนข้างบ้าน.* สงขลา : รูปช้าง, 2547.

รายรุ้ง ละอองธาร. *แม่น้ำพระจันทร์.* เชียงใหม่ : เงา, 2546.

รุ้งแวง ระวีวาว. *ทอฝันไว้ที่ปลายรุ้ง.* กรุงเทพฯ : อินเฟอร์ทีนส์, 2546.

เรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์. *แม่น้ำรำลึก.* กรุงเทพฯ : รูปจันทร์, 2547.

ว. อรวรรณ. *ผู้พ่ายฝัน.* กรุงเทพฯ : ดับเบิ้ลนายน์, 2547.

วรภ วรภา. *หมอกฝน ม่านฟ้า ห่าฝน.* กรุงเทพฯ : บ้านบ้าน, 2547.

วรวุฒิ ภักดีบุรุษ. *เรืองแสงอรุณ.* กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์, 2547.

วันเนาว์ ยูเด็น. *เก็บดอกไม้ร้อย.* กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แซทโฟร์ พริ้นติ้ง, 2546.

วิภาพ คัญทัพ. *ผลิบานในความฝัน.* กรุงเทพฯ : ดับเบิ้ลนายน์, 2547.

วิสุทธิ์ ขาวเนียม. *คนโง่ปลูกดอกไม้.* ภูเก็ต : บ้านเขาน้อย, 2547.

เวทย์. *ข้างกองฟาง.* กรุงเทพฯ : พรศิวะ, 2547.

ศิริวร แก้วกาญจน์. *ประเทศที่สาบสูญ.* กรุงเทพฯ : แสงเงา, 2547.

ศิวกานท์ ปทุมสูติ. *ครอบครัวดวงตะวัน.* สุพรรณบุรี : คนตะวันตก, 2547.

สมคิด แผนสมบูรณ์. *กาพย์กลสุภาษิต.* กรุงเทพฯ : ดับเบิ้ลนายน์, 2546.

สมชาย บำรุงวงศ์. *มนุษย์เล็กเล็ก.* ภูเก็ต : จันทร์ฉาย, 2546.

สิระพล อักษรพันธ์. *โอบปีกภูเขาใต้เงาช้าง.* ตรัง : นกเช้าสำนักพิมพ์, 2547.

แสง ศรศักดา. *รวมบทกวีนิพนธ์อีสาน.* [ม.ป.ท.] : บุดดาเจริญการพิมพ์, 2547.

เสวต สัจจากุล. *สรรพสิ่งวิสัย.* ยะลา : บริษัท เอส พริ้นท์ จำกัด, 2547.

สุชาติ เผ่าผม. *พะยอมร่วงที่หนองนาแซง.* หนังสือที่ระลึกบุญร้อยวันของสุชาติ เผ่าผม, [ม.ป.ท.], 2546.

สุเมธ รัตนา. *นิราศภูกระดึง.* กรุงเทพฯ : กำไรขาดทุนอยู่ที่คุณจะเมตตา, 2547.

สุวัฒน์ ไวจรรยา. *ดอกสร้อยร้อยใจ ดอกไม้ร้อยรัก.* กรุงเทพฯ : ร้อยฝัน, 2547.

อร่าม อินพุ่ม. *นิราศฟากฝั่งบูรพา.* กรุงเทพฯ : อินเตอร์พริ้นท์ คอร์ป-ปอเรชั่น, 2547.

อ้อมจิต ชนสุภาพ. *สานใจ...มาให้แม่.* กรุงเทพฯ : ดอกหญ้ากรุ๊ป, 2547.